

ВСТУП

Актуальність теми. Не так давно Українська держава здобула свою незалежність. За ці роки вітчизняне законодавство зазнало докорінних змін. З'явилися перші позитивні результати ринкових реформ, спрямованих на розвиток нових форм господарювання, на подолання важкого економічного становища та на соціальний захист населення, продовжується утверджуватися приватна власність, у тому числі й на землю. Вітчизняна правова система впевнено розвивається, в якій поступово усуваються недоліки та створюються нові норми права. Не оминули такі зміни й сімейні відносини.

Однією з прогресивних змін є введення до Кодексу про шлюб та сім'ю УРСР норми про шлюбний договір (контракт) Законом України від 23 червня 1992 року. Таким чином в Україні вперше з'явилося законодавчо закріплене положення відповідно до якого подружжю надавалося право на укладання шлюбного контракту (ст. 27-1 КпШС України).

Запровадження цього нового й такого необхідного в ринкових умовах правового інституту, мало досить важливе значення, оскільки протягом життя практично кожна людина певній мірі стикається з сімейними правовідносинами так як її життя протікає в малих або великих соціальних колективах, такими як сім'я, рід, плем'я, населення, громада, держава.

Добробут і процвітання людини завжди пов'язано з успіхом і благополуччям соціального колективу.

Людина з самого народження живе в родині, в колективі, по досягненню повноліття створює свою сім'ю сам. В процесі подружнього життя можуть виникнути сімейні проблеми, які не завжди регулюються мирним шляхом, тому можна вважати, що проблема: відносини між подружжям, шлюбно-сімейні відносини, завжди залишається актуальною.

Шлюбний договір має багато переваг, до числа яких слід віднести: можливість вирішення будь-якого спору ще до його виникнення, в більшості випадків є способом збереження сім'ї, надає подружжю упевненість в

майбутньому, підвищує ступінь їх відповідальності, дозволяє уникнути судових процедур, а найголовніше – надає подружжю альтернативу регулювання майнових відносин. Не зважаючи на всі ці позитивні моменти доля даного нововведення склалася нетрадиційно. Проіснувавши довгий час у вітчизняному законодавстві, він так і залишився поверхово врегульованим та мало застосовуваним у практиці. Пояснити цей факт можна тим, що населення до шлюбного договору ставиться з певною недовірою, не менш важливим є менталітет нашого суспільства та недостатність у населення правових знань про значення та праворегулюючі функції шлюбного договору у зв'язку з недостатньою активністю сімейно-правової науки.

Аналіз публікацій за тематикою дослідження. Проблемами дослідження шлюбного контракту (договору) та визначення ним правового режиму майна подружжя займалися такі досвідчені вчені-цивілісти, як: Т. О. Ариванюк, Т. П. Базова, О. М. Бирилюк, Г. О. Гаро, В. С. Гопанчук, Д. В. Дзядевич, І. В. Жилінкова, О. М. Калітенко, О. С. Олійник, З. В. Ромовська, О. О. Ульяненко, С. Я. Фурса, Р. Б. Хобор, Ю. С. Червоний, Я. М. Шевченко, Я. Н. Шапов, С. В. Щербін, О. А. Явор та інші.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, грантами (кафедральними темами). Дипломна робота магістра виконана згідно з планом кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу Академії Державної пенітенціарної служби «Проблеми національного та міжнародного права» (державний реєстраційний номер: № 0117u007208).

Мета і завдання дослідження. Головною метою дослідження є аналіз розвитку шлюбного договору, як регулятора майнових відносин подружжя в Україні, його місце в системі таких відносин, а також порядок укладання, зміни та припинення шлюбного договору.

Завданнями дослідження, які сформульовані відповідно до мети, є:

1. З'ясувати історичний аспект становлення інституту шлюбного договору, як регулятора майнових відносин подружжя на теренах України;
2. Визначити поняття шлюбного договору та його особливості;

3. Дослідити порядок укладення шлюбного договору, його форми та змісту;

4. Охарактеризувати зміни умов шлюбного договору, розірвання шлюбного договору чи визнання недійсним;

5. Проаналізувати шлюбний договір, як регулятор майнових відносин подружжя у законодавстві зарубіжних країн;

6. Дослідити проблеми реалізації шлюбного договору, як регулятора майнових відносин подружжя в Україні та шляхів їх вирішення.

Об'єктом дослідження є майнові відносини подружжя, що регулюються як законодавчими актами, так і шлюбним договором.

Предметом дослідження є шлюбний договір, як регулятор майнових відносин подружжя в Україні.

Методи дослідження. При написанні дипломної роботи використано різні наукові методи з урахуванням поставлених мети і завдань та предмету дослідження. Загальнонауковий метод дозволив правильно постановити завдання дослідження та визначити його основні напрямки. Історико-правовий був використаний при дослідженні історичного становлення шлюбного договору, як регулятора майнових відносин подружжя на теренах України. Порівняльно-правовий дозволив порівняти інститут шлюбного договору в законодавстві України та інших країн. Логіко-граматичний – при встановленні змісту та сутності низки цивільно-правових понять і термінів, що використовуються в роботі. Статистичний – при використанні статистичних даних та узагальненні проведених досліджень.

Теоретичною основою роботи склали праці вчених в галузі права, цивілістів сучасності й минулого. У порівняльно-правовому плані досліджено цивільне та сімейне законодавство України, пострадянського простору, країн Європейського союзу та США. Здійснено аналіз постанов Пленуму Верховного Суду України.

Використана нормативна база: Конституція України, Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова робота різнобічно розкриває шлюбний договір, як регулятор майнових відносин подружжя в Україні, його особливості, проблематику застосування шлюбного договору та шляхи вдосконалення. Враховуючи постійне реформування та удосконалення цивільного та сімейного законодавства, з'являється можливість запровадження нових аспектів, які полегшать роботу державних органів. У роботі запропоновано ряд наукових положень та висновків щодо вдосконалення цивільного та сімейного законодавства, які виносяться на захист.

1. Запропоновано доповнити главу 10 СК України статтею, яка визначить поняття шлюбного договору і викласти її в наступній редакції «Шлюбний договір – це договір між подружжям або особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, відповідно до якого встановлюється обсяг майнових прав і обов'язків подружжя, пов'язаних з укладенням, існуванням чи припиненням шлюбу».

2. Запропоновано нову редакцію ст. 92 СК України «Право на укладення шлюбного договору», а саме доповнити ч.1 зазначеної статті наступним: «... а також особами які проживають у фактичному (незарєєстрованому) шлюбі».

3. Запропоновано проект єдиного встановленого зразка Типового шлюбного договору (Додаток А).

4. Запропоновано доповнити главу 10 СК України ст. 99-1 «Відповідальність за невиконання чи неналежне виконання умов шлюбного договору», і викласти її в такій редакції «Невиконання або неналежне виконання однією зі сторін умов шлюбного договору дана сторона зобов'язана відшкодувати другій стороні завдані невиконанням чи неналежним виконанням збитки, які визначаються як реальні збитки або як упущена вигода».

Практичне значення отриманих результатів полягає:

1. У науково-дослідницькій роботі – основні положення дипломної роботи можуть бути використані для подальшого удосконалення інституту шлюбного договору.

2. У правотворчій діяльності – висновки і рекомендації частково можна використати при доопрацюванні змін до глави 10 Сімейного Кодексу України.

3. У правозастосуванні – висунуті пропозиції можуть бути використані при новій редакції постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя».

4. У навчальному процесі – матеріали дипломної роботи можуть бути використані при вивченні відповідної теми Сімейного Кодексу України.

Апробація матеріалів дипломної роботи магістра. Результати дослідження викладені у цій дипломній роботі оприлюднено на таких наукових конференціях:

1. V регіональна науково-практична конференція: «Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні», проведена Чернігівським інститутом імені Героїв Крут МАУП, у м. Чернігові, 8 жовтня 2019, форма участі дистанційна; опубліковані тези: «Особливості укладення шлюбного договору з іноземцями» (с. 202–205);

2. V заочна науково-практична конференція: «Кримінально-виконавча система України та її роль в розбудові правової і соціальної держави», проведена в Академії ДПтС у м. Чернігів, 25 листопада; опубліковані тези: «Правова природа шлюбного договору» (с. 121–123).

Структура та обсяг дипломної роботи магістра. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять шість підрозділів, висновку, списку використаної літератури в кількості 75 джерел та 4 додатків. Обсяг дипломної роботи становить 86 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ ТА ЙОГО ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

1.1. Історичний аспект становлення інституту шлюбного договору, як регулятора майнових відносин подружжя на теренах України.

У вітчизняній правовій науці загально прийнято вважати, що інститут шлюбного договору на українських землях виник у 90-х роках. ХХ ст., адже в цей період стало можливо врегульовувати шлюбні відносини не лише на основі закону й шляхом укладення шлюбного договору. Це дійсно логічно якщо розглядати шлюбний контракт який був передбачений змінами у КпСШ, а згодом і в СК України у сучасному західному розумінні. Але все ж, варто розглянути передумови виникнення інституту шлюбного договору на теренах України при цьому необхідно в певній мірі відійти від класичного тлумачення змісту шлюбного договору.

Історичне становлення шлюбного договору охоплює не одне століття, починаючи від перших усних домовленостей і закінчуючи письмовим договором який існує на сьогодні.

Першим і найдавнішим договором який відомий на сьогоднішній час є Кетубехс, якому понад дві тисячі років. В собі він містив положення про умови поділу майна подружжя на випадок розлучення. Мойсеєво-раввинське право стародавніх євреїв визнавало здійснення шлюбного договору необхідною умовою укладення шлюбу і приписувало йому письмову форму (звідси й назва такого договору – «кетуба» від «kethuba» – письмо). За таким договором чоловік зобов'язувався утримувати і пристойно годувати свою дружину, зберігати її посаг [1, с. 60].

Такі положення шлюбного договору тодішнього періоду не викликають подиву, оскільки в той час всі фінансові питання сім'ї вирішувалися чоловіком,

а жінка повинна була виховувати дітей та вести господарство, й забезпечити себе самостійно не мала ні змоги, ні часу.

В той час майнові договори, які в тій чи іншій формі супроводжували і зміцнювали шлюб, уклалися в багатьох країнах стародавнього світу. Наприклад, у Вавилоні жінка могла укласти спеціальний договір зі своїм майбутнім чоловіком, який позбавляв його права закладати її за борги [2, с. 33].

Дещо розглянувши історію шлюбного договору у світі перейдемо до України, й почати дослідження варто з передумов договірних відносин в сімейному праві, яким слід приділити окрему увагу та зосередитися на особливостях правового регулювання укладання та припинення шлюбу в різні періоди, оскільки шлюб та шлюбний контракт нерозривно пов'язані між собою.

Укладення шлюбу, починаючи з дохристиянської доби Давньоруської історії розглядалося у вигляді певного договору, що укладався або між родами наречених або між нареченим і батьком дівчини. Про це свідчать і самі форми укладення шлюбу такі як купівля нареченої та приведення нареченої із приданим, що забезпечувалося віном з боку чоловіка [3, с. 30].

В тодішній період віно означало певний викуп який сплачувався за майбутню дружину. Така традиція слугувала для того, щоб батьки нареченої бачили за кого віддають заміж свою доньку, а також те, що в шлюбі з таким чоловіком вона буде забезпеченою.

В епоху Київської Русі шлюбні відносини характеризувалися низкою особливостей, головними з яких було те, що до запровадження християнства на Русі вони регулювались нормами звичаєвого права, а після – нормами канонічного. Що стосується шлюбного договору, то він являв собою домовленість батьків про розмір приданого і призначений день весілля, якщо, звичайно, була згода молодят. У багатьох русичів згода молодят при укладенні шлюбного договору була обов'язкова, проте оскільки договір мав передусім матеріальний характер, то остаточне рішення часто приймалось батьками або родичами молодят [4, с. 45].

Чому ж шлюбний договір укладався за згодою батьків? Пояснюється це досить просто, так як майбутнє подружжя було зазвичай досить молодим і свого майна фактично не мали, а жили за рахунок батьків, тож логічно що ділити їм не було чого, а батьки у свою чергу намагалися певним чином застерегти власне майно від посягань.

Варто зауважити, що церква засуджувала широке застосування шлюбних договорів, що, на думку духовенства, нівелювало значення шлюбу як духовного союзу. На противагу заручинам існував церковний обряд «обручення» – затвердження перед Богом і церквою взаємних обіцянок укласти шлюб [3, с. 31]. Осуд церкви є повністю зрозумілим, оскільки шлюб повинен укладатися на моральних засадах і жодним чином не на матеріальній вигоді.

В період існування Галицько-Волинського князівства також існувало таке поняття як шлюбний договір. Про це свідчать норми збірників права Київської Русі, які згодом були запозичені Галицько-Волинським князівством. Так, у статті 35 Статуту Ярослава Мудрого [5, с. 170] дубльованій і в розширеній редакції «Руської Правди», визначається розмір штрафу за порушення чоловіком шлюбного договору, закріпленого обрядом розрізання сиру [6, с. 6]. Отже, дотримання умов шлюбної угоди було обов'язком, за невиконання або неналежне виконання шлюбного договору передбачались штрафні санкції.

За часів перебування українських земель у складі Великого Князівства Литовського, змовини носили характер договору, який оформлювався відповідним чином і називався «шлюбною інтерцизою», або «листом змовним», а також заносився до актової книги [7, с. 107]. Такий порядок укладення шлюбу, заснованого на договорі – «шлюбній інтерцизі» – був закріплений і у Литовських статутах. Головною метою укладення шлюбного договору було врегулювання майнових відносин подружжя. Тут визначалися склад посагу нареченої, який видавався батьком або братами нареченої, та віна нареченого, що зазвичай удвічі перевищував розміри посагу, а також розмір відповідальності у разі невиконання договору [3, с. 30]. Якщо ж сторони не

укладали договір про майно, то встановлювався принцип спільності майна подружжя [8, с.12].

Зазначимо, що шлюбний договір спочатку укладався усно, а починаючи з XVII ст. – у письмовій формі (це стосувалося в першу чергу випадків, коли як посаг сторони одержували земельні ділянки). Поступово письмова форма шлюбного договору стала обов'язковою. Договір фіксувався відповідними документами, що називалися «шлюбними» чи «віновними листами» [1, с. 62]. Саме така форма тодішнього шлюбного договору зрозуміла нам найбільше, оскільки письмовий документ суттєво відрізняється від усної домовленості, яку жодним чином не можливо підтвердити, чого не можна сказати про письмову форму.

Таким чином, у період з X по XVII ст. шлюбна угода була обов'язковим елементом «цивільного» шлюбу, на відміну від церковного. Укладення договору було, перш за все, етапом шлюбної церемонії, а також забезпечувало захист майнових прав подружжя. У період Нової історії з розвитком економіки і культури в країнах західної Європи відбулася еволюція шлюбно-сімейних відносин. Саме в цей історичний період і з'являється шлюбний договір в його сучасному розумінні – як домовленість між майбутнім подружжям при вступі в шлюб, якою визначалися їх майнові відносини [8, с.11].

У XVIII ст. внаслідок поділів Речі Посполитої українські землі опинилися у складі двох імперій – Австрійської та Російської. Розпочалися процеси систематизації та уніфікації законодавства. На територіях, підвладних Австрійській імперії норми про шлюбні договори були включені до окремих кодифікованих законодавчих актів (глава 28 «Про шлюбні договори» Загального цивільного уложення Австрійської імперії 1811 року тощо). Законодавством допускається свобода шлюбних домовленостей на законодавчому рівні. Відносини між подружжям регулюються законом лише у випадку, коли сторони не уклали шлюбного договору [8, с. 11]. Тобто це означає, що тодішні загальні норми сімейного права були другорядними у

порівнянні зі шлюбним договором і у випадку виникнення певних суперечок у суді перевага віддавалася шлюбному договору та його положенням.

На українських землях, що перебували у складі Російської імперії, діяв Звід законів Російської імперії. Кодифікований акт не містив спеціального розділу чи норм, присвячених шлюбним договорам подружжя, ігноруючи тим самим традиції, що існували в народі.

Попри це, І. Г. Оршанський писав, що «...ціла маса договірних правовідносин, чужих нашому офіційному праву, збереглася в народних звичаях з часів допетровських, свідчачи про те, що галузь російського права далеко не вичерпується постановами Зводу і практикою загальних судових місць» [9, с. 247].

Але хоч офіційне законодавство і не регламентувало умови укладення шлюбних договорів, але дозволяло подружжю вступати між собою у всі незаборонені угоди (ст. ст. 116-177 Зводу законів Російської імперії). Тому деякі юристи не бачили в чинних правових нормах законодавчих перешкод до укладення шлюбних договорів [1, с. 63]. Пізніше на українських землях поступово почав закріплюватися інститут шлюбного договору вже на правовому рівні.

Особливостями договірного регулювання шлюбно-сімейних відносин в радянську добу було закріплення на правовій основі рівності сімейних прав чоловіків та жінок.

Так, відповідно до ст. 106 Сімейного кодексу РСФСР 1918 року, угоди між подружжям, спрямовані до применшення майнових прав дружини або чоловіка, недійсні й необов'язкові як для третіх осіб, так і для самих чоловіка та дружини, які можуть у будь-який момент від виконання їх відмовитися. Важливо також зауважити, що згідно з декретом РНК УРСР «Про громадянський шлюб» від 20.02.1919 року лише зареєстрований шлюб міг бути підставою для виникнення особистих і майнових подружніх відносин [10, с. 64].

Таким чином, у радянський період майнові відносини подружжя регулювалися лише законом. Будь-які угоди з управління та розпорядження спільним майном суперечили закону і були недійсними. У вітчизняному законодавстві поняття «шлюбний контракт» з'явилося 23.06.1992 року. Відповідно до Закону «Про внесення змін та доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю України», до Кодексу було включено ст. 27-1, що передбачала можливість укладання цього контракту між особами, які вступають у шлюб.

А вже 16 червня 1993 року було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Про порядок укладання шлюбного контракту», яка регулювала основні аспекти, пов'язані з цим видом угоди.

Введення цього нового і необхідного в ринкових умовах правового інституту мало надзвичайно важливе значення, але доля його склалася нетрадиційно. Проіснувавши в законодавстві нашої держави 11 років (до набрання чинності Сімейним кодексом України), він так і залишався поверхово врегульованим та мало застосовуваним у практиці [10, с. 64].

З прийняттям Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року остаточно закріплено порядок укладання та розірвання шлюбного договору. Однією з найбільш важливих новел СК України є положення про право подружжя укласти шлюбний договір (законодавець відмовився від терміна «шлюбний контракт») як до реєстрації шлюбу, так і під час перебування в шлюбі з правом внесення за взаємною згодою змін до шлюбного контракту (статті 92, 100 СК України).

Попри законодавче закріплення договірних відносин в сімейному праві сьогодні виникає низка проблем щодо реалізації норм СК України, тобто виконання умов шлюбного договору. Дивлячись на статистику укладання шлюбних договорів на Україні, можна говорити, що даний вид договору не набув широкої популярності серед українських подружніх пар.

Підсумовуючи, зазначимо наступне, розвиток інституту шлюбного договору бере свій початок ще з сивої давнини, проте офіційно поняття шлюбний контракт було закріплено тільки у 1992 році, коли Законом України

від 23 червня 1992 р. з'явилося законодавчо закріплене право подружжя на укладання шлюбного контракту, пізніше це положення знайшло своє відображення у ст. 27-1 КпШС України, а сьогодні всі питання пов'язані з укладенням та правовим регулюванням шлюбного договору регулюється главою 10 СК України.

Таким чином перші шлюбні угоди укладались батьками, чи близькими родичами, проте згода наречених для такого правочину була обов'язковою. І хоч укладення даної угоди було необов'язковим, але все ж її укладали дуже часто, а відбувалося це буквально відразу після заручин. Ніхто навіть не зважав на той факт, що церква була противником таких домовленостей, адже тоді було зрозуміло, що для подружжя важливими є матеріальні блага, в той час коли церква проповідувала духовне збагачення, а шлюб взагалі є таїнством яке є волею Бога. Шлюбні договори які відомі нам, тобто письмові й сторонами яких виступали вже не батьки, а майбутнє подружжя, почали з'являтися в європейських країнах у XVII-XVIII ст.

В наслідок історичного розподілу українських земель на Російські та Австрійські імперії подальший розвиток інституту шлюбного договору був також різний. Так, в Австрійській імперії укладення шлюбного договору було передбачено нормативними актами, в той час, як Російська імперія законодавчого закріплення визначеного договору не те що не мала, а й взагалі забороняла його. Радянський період відіграв негативну роль у розвитку інституту шлюбного договору, адже він сприймався не таким, що захищає приватну власність подружжя, а таким який пропагандує паритет майнових прав чоловіків та жінок, що для радянської ідеології було недопустимим. І можливо, якби інститут шлюбного договору розвивався та вдосконалювався ще з часів радянського періоду, сучасне ставлення громадян до нього було б іншим. Сьогодні ж розглядуваний інститут в Україні не є достатньо розвинений про це свідчать дані, згідно з якими шлюбні договори не набули особливого поширення серед українців. В науці відсутня єдина думка з приводу значення шлюбних контрактів. Одні вважають, що шлюбні договори служать зміцненню

інституту сім'ї в Україні, в той час як інші категорично не погоджуються з цим та говорять про виявлення недовіри один одному шляхом укладення такого договору. Проте, в будь-якому випадку вітчизняне законодавство має ще низку проблем, пов'язаних з укладанням та розірванням договорів між подружжям. Але на нашу думку, шлюбний договір звісно є гарантією реалізації майнових прав подружжя, але тоді, коли він відповідає нормам чинного законодавства та не суперечить моральним засадам суспільства.

1.2. Поняття шлюбного договору та його особливості.

У ринкових умовах сучасності, а також на шляху України до європейської інтеграції шлюбний договір став надзвичайно важливим правовим інститутом, який розширив можливості подружжя та надав їм можливість змінити режим майна, що встановлений законом, також дозволив врегульовувати свої майнові відносини відповідно до індивідуальних потреб кожного. Враховуючи ту особливість, що регулювання сімейних відносин здійснюється за допомогою положень Цивільного кодексу України, то це дає можливість широко використовувати конструкції цивільного-правового договору у сімейному праві, розширювати межі вільного вибору, а також визначати учасників правовідносин.

Інститут шлюбного договору в українському суспільстві є виключно необхідним, зумовлено це:

- а) сучасним станом соціально-економічного розвитку;
- б) триваючою еволюцією сімейних відносин;
- в) позитивним ставленням населення до договірного регулювання сімейних майнових правовідносин.

Під метою існування шлюбного договору, слід розуміти потребу належного врегулювання майнових прав та інтересів громадян України з їх різним майновим статусом в умовах сучасного становлення в державі ринкових відносин, а також сприяння більш вільному розпорядженню подружнім

майном, надання подружжю доволі широкого кола можливостей для визначення своїх майнових відносин для того, аби воно мало змогу відступити від правового режиму майна, який встановлено законом.

Розглянемо що ж саме слід розуміти під поняттям шлюбний договір та які особливості він має. Попри те, що вперше про цей договір заговорили ще у 1993 році законодавчого закріплення дане поняття не знайшло й до тепер, проте викликає жваву суперечку серед фахівців шлюбно-сімейних відносин України.

Жилінкова І. В., присвятила цій проблемі безліч наукових праць, в яких розглядає шлюбний договір так: «Шлюбний договір – це угода осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу або подружжя про встановлення майнових прав і обов'язків подружжя, пов'язаних з укладенням шлюбу, його існуванням або припиненням» [11, с. 40]. Її точка зору охоплює практично всі основні аспекти глави 10 СК України.

У своїх роботах розглядає питання шлюбного договору й В. С. Гопанчук, вважаючи, що «це угода осіб (подружжя) про вирішення спірних (як правило, майнових) питань, життя сім'ї» [12, с. 61]. З його думкою можна не погодитися у питанні спірності, адже відповідно до положень СК України умови, що прописуються в шлюбному договорі не обов'язково повинні мати спірний характер, а інколи зазначаються й такі, що настануть у майбутньому (наприклад народження дітей).

Ульяненко О. О. трактує шлюбний договір як угоду (правочин) фізичних осіб різної статі, які подали заяву про реєстрацію шлюбу чи угоду подружжя, що визначає майнові права й обов'язки подружжя в період шлюбу, зокрема порядку поділу майна на спільне і роздільне, порядку його використання, відчуження, розподілу доходів і витрат, а також їх майнові права та обов'язки як батьків у шлюбі й (чи) у випадку його розірвання [13, с. 4]. Зазначена думка є дещо розширеною, тому таке визначення повинно міститися у підручниках чи коментарях.

Явор О. А. визначає шлюбний договір як договір про спільну діяльність [14, с. 8]. Проте таке визначення не є конкретизованим. Вказуючи те,

що це договір про спільну діяльність, можна подумати про трудовий договір, для якого це визначення також є доцільним.

Шемшученко Ю. С. визначає шлюбний договір як «укладену в установленому законом порядку письмову і нотаріально посвідчену угоду осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжя щодо врегулювання майнових відносин між ними» [15, с. 945]. З цією думкою не можливо не погодитися, оскільки вона охоплює всі особливості шлюбного договору.

Наступне визначення дає Д. В. Дзядевич: «шлюбний договір – комплексна, довгострокова угода подружжя, яка визначає майнові права та обов'язки подружжя під час шлюбу чи на випадок його розірвання» [16, с. 70]. Думка стосовно довгостроковості шлюбного договору є не доречною, оскільки шлюбний договір може бути припинений після настання певних умов, що прописуються в договорі. Та й питання довгостроковості є відносним та невизначеним.

Такий вчений, як Т. О. Ариванюк взагалі не дає визначення що ж слід розуміти під шлюбним договором, але наголошує на тому, що шлюбний контракт є складною, комплексною сімейно-правовою угодою, яка має ознаки цивільно-правового договору, а тому на нього мають поширюватися норми як сімейного, так і цивільного права [17, с. 6]. З цим також варто погодитися, оскільки при укладенні шлюбного договору застосовуються норми як цивільного, так і сімейного законодавства.

Тому, щоб дійти до єдиного висновку що слід розуміти під поняттям шлюбного договору, перш за все слід визначити всі особливості цього складного сімейно-правового договору.

На основі аналізу вищезазначеного виділяємо наступні ознаки шлюбного договору:

1) Є правочином, який відбувається з власної волі та спрямований на зміну відносин між сторонами;

2) Наявність спеціального суб'єктного складу (виключно подружжя чи особи що подали заяву про реєстрацію шлюбу до відповідного органу, тобто

особи, які перебувають у фактичному шлюбі, суб'єктами такого договору не визнаються);

3) Специфіка вимог до оформлення (письмова форма з обов'язковим нотаріальним посвідченням);

4) Специфіка правовідносин, які регулюються (виключно особисті майнові права та обов'язки подружжя та майнові права та обов'язки їх як батьків).

Якщо класифікувати шлюбний договір за нормами цивільного права, то він набуде специфічних ознак які характеризують його особливості. Однією з найважливіших ознак розглядуваного договору є двосторонній характер, оскільки при його укладенні необхідно бажання та воля обох сторін, тобто всі положення, що містяться в договорі повинні бути врегульовані та не суперечити інтересам кожного з суб'єктів. Таким чином укладення шлюбного договору провокує настання певних наслідків. Так, після укладення договору сторони обопільно зобов'язуються зі своєї сторони виконувати всі умови які прописані, та цього ж вимагати й від іншої.

Розглядаючи особливості шлюбного договору з ознаками цивільно-правової угоди варто пригадати, що ж законодавець розуміє під поняттям «сім'я».

Відповідно до ст. 3 СК України «сім'я являє собою союз жінки та чоловіка, між якими після офіційної реєстрації своїх відносин в органах реєстрації актів цивільного стану виникають певні правовідносини, змістом яких є права та обов'язки» [18]. Таким чином, між чоловіком та дружиною виникають майнові та особисті немайнові відносини, які потребують законодавчого врегулювання.

Варто відзначити й те, що одну з найважливіших частин майнових відносин подружжя складають стосунки сімейної власності, які включають загальну подружню власність, власність подружжя, власність інших членів сім'ї (дітей, батьків) [19, с. 85]. І тут виникає досить делікатна проблема. Наприклад, шлюб уклався між різними за соціальним становищем особами. І

попри всі щирі почуття, взаємну довіру нормальним є виникнення питання: «А якою є насправді мета цього шлюбу? А чи не є він фіктивним? Чи може потрібно якось захистити свою власність, щоб не залишитися ні з чим?»

Варто зазначити, що інститут шлюбного договору дуже молодий та недосконалий. Це пов'язано насамперед з рівнем життя населення, який є не достатньо високим, з менталітетом нашого суспільства, на думку якого укладання такого виду договорів є проявом недовіри до свого обранця.

У більшості людей такий договір асоціюється з, так би мовити, «договором на випадок розлучення». Адже коли пара одружується ніхто й думати не хоче, що життя у шлюбі може бути не таким безхмарним, як здається на перший погляд, саме тому питання розлучення не постає в жодному випадку і коли хтось один пропонує укладення такого договору інший думає не про його позитивні аспекти, а про недовіру та неповагу до себе. Отже, причина укладання такої цивільно-правової угоди є зрозумілою. Водночас така дія, можливо, є й образливою, оскільки зачіпаються внутрішні почуття іншої людини.

Однією з важливих рис шлюбного договору слід відмітити той факт, що майнові права та обов'язки подружжя, а також ці ж права їх як батьків можна змінити положеннями договору, хоч і загальними правилами сімейного законодавством вони визначаються по-іншому. Так, можна визначити, що певне майно чи будь-яка інша власність, що належало одному з подружжя до вступу в шлюб чи буде одержано під час шлюбу внаслідок договору дарування, стане спільною сумісною власністю подружжя чи особистою власністю кожного. Наприклад, ОСОБА 1 під час перебування у шлюбі з ОСОБОЮ 2 уклала шлюбний договір у якому вони прописали положення щодо зміни режиму майна з особистої приватної власності на спільну сумісну. На день народження ОСОБИ 1, її тато вирішив подарувати машину та оформив договір дарування. Після 3 років спільного життя ОСОБА 1 подала заяву про розірвання шлюбу з ОСОБОЮ. Проте, враховуючи укладення шлюбного договору за яким все майно набуто під час перебування у шлюбі є спільною

сумісної власністю подружжя ОСОБА 1 була зобов'язана сплатити половину вартості автомобіля, подарованого їй на день народження ОСОБИ 2.

Окремо можна визначити на розсуд подружжя розмір часток у праві власності на майно, що буде нажито під час шлюбу [20]. У свою чергу також можуть передбачатися і умови розподілу спільно нажитого майна у випадку розлучення, а також положеннями договору можуть визначатися і порядок погашення боргів (кредитів) кожного з подружжя за рахунок спільного чи роздільного майна.

Може бути й такий варіант, коли у шлюбному договорі вказується умова за якою на майно, набуте ними за час шлюбу не поширюються жодні заборгованості, а положення про спільну сумісну власність, і умову вважати це майно спільною частковою власністю або особистою приватною власністю кожного з них [21, с. 127]. У розглядуваному договорі можна також закріпити і положення про те, що власність кожного зі сторін не змінюватиме свого правового режиму, таким чином майно буде належати тій зі сторін, яка була його першим власником, або сторонам на праві спільної часткової власності в нерівних частинах.

У шлюбному договорі сторони можуть передбачити використання належного їм обом або одному з них майна для забезпечення потреб їхніх дітей, а також інших осіб. Наприклад, можна включити до договору положення проте, що подружжя зобов'язується утримувати непрацездатних батьків, когось з них, або дітей, народжених не в спільному шлюбі, надавати цим особам грошову допомогу тощо [22, с. 102]. Так, наприклад, подружжя вирішило укласти шлюбний договір в якому вони прописали положення щодо утримання дитини чоловіка від першого шлюбу. За цим положенням чоловік повинен утримувати свою дитину за власні кошти, а не за спільні кошти подружжя. Тож у випадку звільнення чоловіка з роботи, його дружина не зобов'язана за спільні кошти утримувати його дитину від першого шлюбу.

Що стосується особистих прав, які відповідно до законодавства заборонено врегульовувати шлюбним договором між подружжям, то доречним

є навести думку І. В. Жилінкової, яка зазначає: «Передбачена законодавством України заборона на включення в шлюбні договори умов, що стосуються особистих відносин подружжя, визначається двома основними моментами. По-перше, тим, що особисті права та обов'язки подружжя встановлені безпосередньо законом, у силу чого вони невіддільні від самого суб'єкта – їх носія. По-друге, шлюбний контракт (як і будь-які інші цивільно-правові правочини) повинен мати можливість бути виконаний примусово, якщо в цьому виникне необхідність» [23, с. 73]. Таким чином є положення, які до шлюбного договору включати непотрібно. Наприклад, особисті немайнові зобов'язання, пояснюється це тим, що у разі їх невиконання однією зі сторін, державна виконавча служба немає жодних повноважень щоб змусити наприклад дружину вимити посуд, або чоловіка відремонтувати кран.

Проте, якщо поглянути на сімейне законодавство зарубіжних країн, то шлюбний договір дає змогу подружжю в більшій мірі визначити характер взаємовідносин при спільному проживанні, коло спілкування, яке в подальшому матиме сім'я, спільні інтереси чи майбутній вид діяльності, що є досить зручним при плануванні свого життя. Але існує й інше бачення стосовно включення до шлюбного договору зазначених умов, адже це своєрідне обмеження сторонами договору одна одної.

Як показує українська практика, шлюбний договір, на жаль, застосовується не для регулювання спільного проживання й користування майном, а на випадок розірвання шлюбних відносин [24, с. 231]. Тому, безперечно, у шлюбному договорі можна визначити можливий порядок поділу майна, зокрема після розірвання шлюбу. У цьому разі, на випадок розлучення, можна уникнути тривалих судових процесів щодо поділу майна, маючи більше шансів зберегти добрі стосунки після розлучення [25, с. 60].

Отже, роблячи висновок, зазначаємо наступне, поняття шлюбного договору у нашій державі законодавчо не є закріпленим, саме тому, проаналізувавши думки вчених-цивілістів як вітчизняних так і зарубіжних, а також з'ясувавши всі його особливості ми пропонуємо доповнити Сімейний

кодекс України наступним визначенням: «Шлюбний договір – це договір між подружжям або особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, відповідно до якого встановлюється обсяг майнових прав і обов’язків подружжя, пов’язаних з укладенням, існуванням чи припиненням шлюбу.

Такий вид цивільно-правової угоди, як шлюбний договір досить вдало спростовує всі спірні питання щодо поділу майна чи розподілу обов’язків, які можуть виникнути після розлучення. Але, на нашу думку, це не є «вдалим початком» сімейних відносин. Це більше нагадує трудові відносини між роботодавцем (той, хто забезпеченіше) та працівником (той, хто змушений погодитися), коли один роз’яснює та диктує свої правила «гри» і всі наслідки у випадку порушення цих правил. Проте варто пам’ятати, що шлюб – це не «гра», це створення родини, народження дітей, це злагода та добробут. Хоча з кожного правила є виключення. Дійсно, трапляються випадки, коли шлюбний договір «рятує» від шахраїв і є доцільним при вирішенні проблемних питань при розлученні. Законодавець надав сторонам, великий спектр умов, що можуть бути включені до шлюбного договору, поруч з якими й право встановлення щодо правового режиму майна. Але ці умови в жодному разі вони не повинні суперечити загальноприйнятим моральним нормам. На нашу думку, доцільно зазначити й те, що шлюбний договір не набув великої поширеності у нашому законодавстві, а обумовлено це як низьким рівнем правової культури населення, так і тим, що на сьогодні не всі українці розуміють, що являє собою поняття шлюбного договору. Пояснити це можна, по-перше, тим, що укладення даного договору не має імперативного характеру, тобто укладається він за бажанням, а по-друге, більшість тих, хто бажає створити сім’ю, вважає укладення такого договору проявом недовіри до свого обранця, оскільки в нашій державі такий важливий крок, укладення шлюбу зважуються лише через почуття.

РОЗДІЛ 2

ПОРЯДОК УКЛАДЕННЯ, ЗМІНИ ТА ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ

2.1. Укладення шлюбного договору, його форма та зміст.

23 червня 1992 року Верховна Рада України прийняла закон, який суттєво змінив вітчизняне сімейне законодавство. Закон України «Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб і сім'ю України», закріпив можливість укладати шлюбний договір між подружжям та особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу. Так, включення ст. 27-1 до КпШС потягло за собою встановлення нового й такого важливого для нашого суспільства правового інституту, як шлюбний контракт. Це нововведення стало суттєвим прогресом для України, тим більше, що даний договір уже мав позитивний досвід у законодавстві зарубіжних держав.

Керуючись даним законом, Кабінет Міністрів України розпочав свою роботу по удосконаленню згаданого інституту та розробив «Порядок укладання шлюбного контракту», який був затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 16.06.1993 № 457.

А вже 10 січня 2002 року був прийнятий новий Сімейний кодекс вже незалежної України, глава 10 якого детально врегулювала порядок укладення, зміни та припинення шлюбного договору в державі. У зв'язку з цим вищезгадана постанова стала неактуальною та втратила свою чинність.

Новий Сімейний кодекс України не містив поняття «Шлюбний контракт», оскільки законодавець замінив його на поняття «Шлюбний договір». Тож, основним та єдиним нормативним актом, який врегульовував всі важливі питання пов'язані з інститутом шлюбного договору став – Сімейний кодекс України, адже всі інші втратили чинність.

Проте, нормативне закріплення розглядуваного інституту та його особливостей суттєво не змінили думку населення про даний договір.

Громадяни просто не сприймали та не бачили необхідності в його укладенні. Український менталітет дав про себе знати, адже люди вважали, що рішення вступу в шлюб повинно ґрунтуватися на взаємних почуттях, але ніяк не на матеріальній вигоді. А враховуючи той факт, що в шлюб вступали особи, які були досить молодими й мало в кого було власне майно, то й ділити їм фактично не було чого. Та й хто з закоханої пари, яка збирається одружитися думає про сімейні негаразди, а тим більше про розлучення, таких досить незначна кількість. Але в реальному житті не все йде за написаним сценарієм і трапляються різні ситуації, інколи навіть не за власною волею, й саме під час таких непередбачуваних обставин хтось один з подружжя, а іноді й обоє шкодують про те, що своєчасно не визначились з тими чи іншими умовами шлюбних відносин, адже це могло б зберегти час, гроші, а інколи й сім'ю. Аналізуючи всі позитивні аспекти укладання шлюбного договору, можна з впевненістю сказати, що це явище не є антиморальне, а навпаки цілком соціально-справедливе, яке заслуговує на увагу.

Норми сімейного законодавства України врегульовують сімейні особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, а також батьками та дітьми в тому числі визначають можливість врегулювати майнові питання між чоловіком та дружиною як самостійно, так і за домовленістю. Узгодження майнових інтересів подружжя можливе шляхом укладення шлюбного договору.

Звичайно, шлюбному договору приділяється значна увага як у науковій сфері, так і в законодавчій, проте все ж є питання, що потребують вирішення.

Так, СК України не міститься положення, яке б визначало поняття шлюбного договору. Виходячи з аналізу норм, загальної характеристики та його особливостей можна дійти висновку, що шлюбний договір – це письмова нотаріально посвідчена угода між особами, які бажають укласти шлюб чи перебувають в ньому щодо регулювання майнових відносин між ними як під час перебування у шлюбі, так і при його розірванні.

З'ясуємо хто ж саме має право на укладення такого договору. Задля цього звернемося до законодавства. Так, у ст. 92 СК України зазначається що

шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям, у випадку укладення шлюбного договору до реєстрації шлюбу, у випадку, коли стороною є неповнолітня особа, договір укладається за обов'язковою письмовою згодою її батьків або піклувальника, справжність підпису яких засвідчується нотаріусом [18].

Проте, існує певна проблематика стосовно суб'єктного складу укладання шлюбного договору, оскільки на сьогоднішній час існує безліч випадків коли чоловік та жінка проживають однією сім'єю та ведуть спільне господарство, але в зареєстрованому шлюбі не перебувають з різних на те причин. Такі відносини у суспільстві прийнято називати фактичним шлюбом, але в такому шлюбі також народжуються діти, набувається майно тощо. Такі особи відповідно до Сімейного кодексу України не мають права на укладення шлюбного договору, що на нашу думку є дещо неправильним, оскільки держава жодним чином не захищає власність осіб, які перебувають у зазначених шлюбних відносинах. Саме тому закріплення законодавцем норми, яка б надала таким особам право на укладення даного договору є необхідним, адже в майбутньому це зменшило б кількість позовів до суду, що в нашому суспільстві є явищем регулярним.

Розглядаючи питання укладення шлюбного договору не можливо оминати його зміст та форму.

Сімейне законодавство України дає можливість детально обговорити всі питання, що можуть виникати як під час перебування у шлюбі так і при його розірванні й викласти їх на папері, тобто укласти шлюбний договір, аби не мати жодних проблем у майбутньому. Дехто вважає, що шлюбний договір веде не до зміцнення шлюбу, а до його розірвання. Й така точка зору теж має право на існування. Проте тепер у подружжя є вибір, укласти договір та бути впевненим у своєму майбутньому чи майбутньому своїх дітей або ж зробити ставку на довіру один одному й не мати жодних гарантій.

У СК України відсутні вимоги щодо обов'язкових положень, які повинні міститись в шлюбному договорі. Виходячи із цього, всі умови в шлюбному договорі визначаються на розсуд сторін.

Проте, перед тим як скласти шлюбний договір в першу чергу варто звернути увагу на ст. 93 СК України, в якій визначено, що:

1. Шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки;

2. Шлюбним договором можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків;

3. Шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми;

4. Шлюбний договір не може зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені Сімейним Кодексом України, а також становище одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище;

5. За шлюбним договором не може передаватися у власність одному з подружжя нерухоме та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації [18].

Розглянемо детальніше кожен з цих умов.

Тож, Шлюбний договір регулює виключно майнові відносини, оскільки вони є найменш захищеними, а загроза для них є найбільшою, тому виникла потреба їх захисту навіть при перебуванні у шлюбі.

Шлюбний договір передбачає майнові права та обов'язки подружжя як батьків, оскільки для нашої держави заборгованості по аліментах які не сплачують так звані батьки є суттєвою проблемою, саме тому законодавець закріпив положення, щоб у випадку розлучення жодна зі сторін не відмовитися від своїх обов'язків по забезпеченню дитини.

Шлюбний договір не може регулювати особисті немайнові відносини, оскільки, по-перше, особисті немайнові відносини можуть мати найрізноманітніший характер й дуже часто вони тісно перетинаються з морально-етичними нормами, які в нашому законодавстві не мають

нормативного закріплення й по-друге, виконання особистих немайнових відносин подружжя проконтролювати дуже складно, а ще складніше примусити їх виконати.

У шлюбному договорі не можуть зазначатися положення які зменшують права дитини, оскільки подружжя укладає договір між собою, а дитина виступає третьою стороною і фактично права голосу не має, саме тому, її інтереси жодним чином зачіпатися не повинні. Умови, що ставлять одну зі сторін у надзвичайно не вигідне матеріальне становище також є забороненими, адже залишати людину фактично без засобів до існування, або ж матеріально її дискримінувати є забороненим як на законодавчому, так і на міжнародному рівнях.

Дуже часто трапляються випадки коли люди намагаються певним чином обманути державу стосовно своєї власності. Наприклад, при оформленні електронних декларацій, де обов'язково повинно зазначатися все майно, що перебуває у власності, такі особи дуже часто оформлюють її на своїх родичів й законодавець чітко продумав дану обставину. Тож нерухоме майно, яке є власністю однієї сторони заборонено передавати у власність іншій стороні за допомогою укладання шлюбного договору.

У випадку недотримання даних положень та їх порушення, шлюбний договір вважатиметься недійсним.

Також, як і будь-який інший цивільно-правовий договір, шлюбний договір повинен містити у своєму змісті й обов'язкові положення. До них відносять:

1. Загальний строк його дії, а також строки тривалості окремих прав та обов'язків (наприклад, договір є дійсним на весь час перебування у шлюбі або матеріальне забезпечення чоловіком дітей до настання їх повноліття);

2. Чинність договору або окремих його умов (прав та обов'язків) і після припинення шлюбу (наприклад, вказується який порядок виплати заборгованості подружжя, та як ці виплати будуть відбуватися після розірвання шлюбу);

3. Порядок зміни умов договору (зазначається як саме будуть проходити зміни положень договору, у разі їх необхідності) [26].

Шлюбний договір є цивільно-правовим договором, який має свої істотні особливості, які відрізняють його від інших та дають змогу розглядати як самостійний вид правочинів.

СК України певним чином обмежує зміст шлюбного договору. Так, в ч. 1 ст. 93 СК України зазначено, що шлюбний договір регулює майнові відносини між подружжям та визначає їх майнові права та обов'язки, а також їх майнові права та обов'язки як батьків [18]. До законодавчо закріпленого змісту шлюбного договору не ввійшли особисті немайнові відносини подружжя. У зв'язку з цим такі умови, як право кожного з подружжя на віросповідання та висловлення своєї думки або виховання в дітях прихильності до якоїсь певної релігії чи будь які інші моральні засади не можуть регулюватися положеннями шлюбного договору.

Заборона СК України регулювати особисті відносини подружжя шлюбним договором є цілком виправданою та пояснюється тим, що:

1) Особисті права і обов'язки подружжя безпосередньо встановлюються законом, вони невіддільні від особи-носія;

2) Договором можуть передбачатися лише ті обов'язки сторін, які можливо виконувати в примусовому порядку, якщо виникне така необхідність, а змусити наприклад чоловіка кожного дня дарувати квіти дружині неможливо, оскільки це його особисте волевиявлення.

Хоча шлюбний договір між особами, які виявили бажання створити сім'ю, укладається на власний розсуд кожного, проте відповідно до сімейного законодавства умови шлюбного договору в жодному разі не повинні погіршувати матеріальне становище будь-кого із подружжя порівняно із законодавством України [18]. Так, у ст. 21 Конституції України визначено, що всі люди вільні та рівні у своїй гідності та правах, тому договір не може містити умов про відмову подружжя від майна, від права на одержання аліментів, на освіту тощо, що відображено певною мірою в ч. 4 ст. 93 СК України [27]. Ці та

інші положення свідчать про необхідність закріплення умов договору лише щодо обох з подружжя в рівних частинах, що мають відповідати загальним принципам співжиття.

Шлюбний договір також в жодному разі не може зменшувати обсяг прав дитини, який встановлений законом. Вище вже зазначалося, що дитина виступає в якості третьої сторони і згоди на зміну будь-яких свої прав вона не давала, тому вони не можуть порушуватися. Ця норма захищає майнові права дитини, адже батьки не мають права передбачати положення, якими накладалась би заборона дитині наприклад, в успадкуванні майна від матері чи батька, чи права на проживання в певному місці.

Інструкцією про вчинення нотаріальних дій нотаріусами України передбачається можливість сторін домовитися про визнання майна, набутого ними на час шлюбу, таким, що вважатиметься їх спільною частковою власністю або особистою приватною власністю кожного з них [28].

Дія шлюбного договору може поширена як на майно, яке є об'єктом спільної сумісної власності подружжя на момент укладення цього договору так і на майно, що буде набуто дружиною або чоловіком під час спільного проживання. Наприклад, у договорі встановлюється, що будинок, придбаний під час шлюбу залишається в особистій приватній власності чоловіка, автомобіль переходить до власності дружини, а земельна ділянка, що може бути придбана у майбутньому, розподіляється в певних частках. Подружжя та наречені також можуть домовитись про можливий порядок поділу майна, в тому числі і в разі розірвання шлюбу, а також включати до шлюбного договору будь-які інші умови, якщо вони не суперечать моральним засадам суспільства [14, с. 14]. У шлюбному договорі може бути визначено й порядок погашення боргів як за рахунок спільної сумісної власності так і за рахунок спеціального роздільного майна.

Отже, під змістом шлюбного договору слід розуміти умови, які можуть визначатися сторонами при його укладенні. Дії подружжя, складаючи зміст одного шлюбного контракту можуть бути різноманітні:

1. Передача майна у власність;
2. Забезпечення необхідного житла для проживання подружжя;
3. Створення умов, які необхідні для належного виховання та утримання дітей та інші сімейні витрати.

Проте, сімейні витрати – поняття є досить широким, але в законодавстві не деталізується. До них відносять найрізноманітніші витрати, які робить конкретна сім'я під час спільного проживання, найчастіше вони залежать від матеріального забезпечення такої.

Такі витрати можна поділити на певні види, наприклад:

а) витрати першої необхідності сім'ї – оплата комунальних послуг (електропостачання, водопостачання, телефонні платежі тощо), оплата транспортних послуг (проїзд у транспорті), оплата харчування тощо. У випадку якщо є майно, яке застраховане, то до сімейних витрат відносять і страхові внески;

б) витрати, що пов'язані з медичним забезпеченням та навчанням (у випадку, якщо подружжя здобуває освіту чи проходить курси) тощо;

в) витрати пов'язані з поїздками на відпочинок та будь-які інші подорожі;

г) витрати на кожен день (гроші, які витрачає кожен з подружжя щодня на особисті потреби)

Сторони договору в договорі можуть прописати хто за які групи витрат відповідає, або кожен з груп розділити на рівні частини.

Також будь яка з таких умов також може містити в собі вказівки, наприклад на строки та порядок їх виконання, а також передбачати відповідальність подружжя за невиконання покладених на них зобов'язань.

У ст. 94 СК України чітко зазначається, що шлюбний договір укладається у письмовій формі й нотаріально посвідчується. Отже, законодавець визначає форму шлюбного договору [18]. Чому саме письмова форма з обов'язковим нотаріальним посвідченням? Пояснити це можна тим, шлюбному договору притаманні ті ж риси що й іншим цивільно-правовим договорам, а як відомо вони укладаються у письмовій формі, адже у разі необхідності їх оскарження,

суд бере до уваги письмові докази, а не просто сказані слова, цим же пояснюється і нотаріальне посвідчення, тож нотаріус у разі необхідності виступатиме третьою, яка не заявляє особистих вимог.

Проте, проблемним питанням є відсутність єдиного встановленого зразка Типового договору даного правочину, оскільки на законодавчому рівні він не закріплений. Ті зразки, що пропонують нотаріуси у своїх конторах є неконкретними, а все тому що в жодній посадовій інструкції чи положенні не має досконалої форми. Пояснити це можна тим що, по-перше, даний правочин є відносно новим у вітчизняному законодавстві, тому має багато прогалин для усунення яких потрібен час й по-друге, не всі нотаріуси володіють достатньою обізнаністю у складанні такого виду договорів. Задля того, щоб детально розібрати форму шлюбного договору потрібно дослідити всі його особливості.

Наведемо перелік положень, які повинен містити у своїй структурі шлюбний договір:

- а) особисті дані сторін;
- б) загальні положення договору (;
- в) предмет договору (умови, які сторони бажають урегулювати шлюбним договором);
- г) додаткові умови (якщо такі існують);
- д) прикінцеві положення (набрання чинності договору, строк дії, порядок оскарження тощо);
- е) підписи сторін та нотаріуса.

Врахувавши всі зазначені положення пропонуємо проект єдиного встановленого зразка Типового шлюбного договору (Додаток А).

При посвідченні шлюбного договору нотаріуси повинні дотримуватись загальних правил посвідчення правочинів:

- 1) зміст договору не може суперечити законодавству України, а також моральним засадам суспільства;
- 2) особа, яка укладає договір, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності;

3) волевиявлення сторони договору має бути вільним і відповідати його внутрішній волі;

4) договір має вчинятися у формі, встановленій законом, тобто укладатися у письмовій формі й посвідчуватись нотаріально;

5) договір має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним;

б) договір, що укладається батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей [28]. Також нотаріуси, при посвідченні договору, повинні враховувати те, що шлюбний договір не може суперечити СК України, тобто регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми.

При роз'ясненні прав та обов'язків осіб, що виникнуть після посвідчення шлюбного договору, нотаріус в обов'язковому порядку зобов'язаний роз'яснити сторонам, що умови шлюбного договору щодо переходу права власності на нерухоме та інше майно, якщо законодавством передбачено спеціальний порядок набуття цього права, вважаються виконаними (дійовими) лише після належного його оформлення. Нотаріусом повинна роз'яснюватись також можливість внесення змін до шлюбного договору, право сторін за згодою обох припинити дію шлюбного договору, а також визнати його частково або повною мірою недійсним у суді тощо.

Ст. 92 СК України передбачає можливість укладення шлюбного договору як особами, що вступають у шлюб, так і особами, що вже перебувають у шлюбі [18]. Вищезазначена стаття закріплює положення щодо початку дії шлюбного договору та набрання ним чинності. Початок такої дії залежить від обставин, за яких він укладається, тобто згідно ст. 92 СК України шлюбний договір може укладатися особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, до реєстрації шлюбу або подружжям – після реєстрації шлюбу. Так, дія шлюбного договору, укладеного до його реєстрації, починається з моменту реєстрації шлюбу. Початок дії шлюбного договору не збігається з моментом його

укладення. Слід зазначити, що такий договір може й не набрати чинності, якщо подружжя не зареєструє шлюб або якщо один із подружжя неповнолітній та йому судом не буде надане право на шлюб.

Щодо початку дії шлюбного договору, укладеного в період шлюбу, то він набуває чинності з моменту його нотаріального посвідчення. Тобто час посвідчення договору в такому разі може мати місце як відразу після реєстрації шлюбу, так і протягом усього життя подружжя. Крім того, слід враховувати положення ч. 2 ст. 96 СК України, що у цьому договорі може встановлюватися чинність його окремих умов і після припинення шлюбу [18]. Це положення може стосуватися виконання колишнім подружжям обов'язків, закріплених у шлюбному договорі щодо третіх осіб, зокрема, дитини, батьків подружжя, кредиторів.

Для вчинення нотаріальних дій щодо посвідчення шлюбного договору, відповідно до ст. 92 СК України, нотаріусу необхідно перевірити:

1. Паспорт або інший документ, що встановлює особу сторін;
2. Наявність поданої до державного органу реєстрації актів цивільного стану заяви про державну реєстрацію шлюбу або свідоцтво про шлюб;
3. У випадку зниження шлюбного віку шлюбний договір укладається за письмовою згодою батьків або піклувальника, засвідченою нотаріусом;
4. Документи, що посвідчують право власності на майно (у разі необхідності) [28].

Отже, шлюбний договір є офіційним документом, який укладають особи, що перебувають у зареєстрованому шлюбі чи особи які подали заяву про реєстрацію шлюбу до відповідного органу. Зміст шлюбного договору визначається ст. 93 СК України. Законодавець встановив досить широкий перелік умов, які сторони можуть прописати у договорі й цей перелік не є вичерпним. Подружжя має право на свій розсуд включити до шлюбного договору будь-які інші положення, за виключенням особистих немайнових. Слід також зазначити, що закон передбачає обмеження свободи шлюбного

договору, спрямовані на забезпечення захисту прав та інтересів подружжя та інших членів сім'ї.

Законодавством передбачено, що укладення шлюбних договорів здійснюється виключно за добровільною згодою сторін, тобто жодних обманів, погроз чи залякувань бути не повинно, а інакше це потягне за собою правові наслідки, наприклад визнання договору недійсним. Також забороняється прописувати в договорі положення, які б погіршували матеріальне положення однієї зі сторін. Тож, щоб договір мав юридичну силу, необхідно при його укладенні керуватися чинним законодавством України.

Законодавець у ст. 94 СК України прописав, що шлюбний договір укладається виключно в письмовій формі з обов'язковим нотаріальним посвідченням, в іншому випадку він буде вважатися недійсним. Право посвідчувати шлюбні договори надається виключно нотаріусам (державним та приватним), якщо ця умова недотримана, то договір буде вважатися недійсним. Враховуючи проблематику стосовно відсутності законодавчо закріпленого зразка Типового шлюбного договору, ми врахувавши всі особливості укладення цивільно-правових договорів, пропонуємо зразок Типового шлюбного договору (Додаток А), який містить в собі загальні положення договору.

Строк дії шлюбного договору буває двох видів: перший – загальний, тобто на весь час перебування у шлюбі, другий – визначений, тобто до настання певних умов, які прописуються в договорі. Також може мати місце випадок, коли договір залишається чинним повністю або окремих його частинах і після розірвання шлюбу. Сторони в будь-який час мають право внести зміни до змісту договору, але лише у випадку обопільної згоди, адже бажання однієї сторони недостатньо. Внесення змін також має свій правовий порядок, а саме, подружжю потрібно укласти договір у якому вони зазначають положення, що бажають змінити. Такий договір повинен бути нотаріально посвідчений в іншому випадку він буде вважатися недійсним. Набрання шлюбним договором чинності, має два варіанти: перший – якщо шлюбний договір бажають укласти наречені, то в день, офіційної реєстрації шлюбу й другий – якщо договір

укладається подружжям, то в день його укладення та нотаріального посвідчення про що в обов'язковому порядку зазначається в договорі. Трапляються випадки, коли подружжя самотійно не може визначити розмір частки при поділі майна, в такому випадку звернення до суду не уникнути.

2.2. Зміна умов шлюбного договору, розірвання шлюбного договору та визнання недійсним.

Шлюбному договору притаманні такі ж ознаки що й цивільно-правовим договорам і ґрунтуються вони на тих самих принципах, тож у разі необхідності його можна змінити, розірвати чи визнати недійсним, проте кожна з цих дій характеризується низкою умов.

Розглядаючи зміну умов договору слід зазначити, що у ст. 100 СК України йдеться про те, що одностороння зміна умов шлюбного договору та одностороння відмова від шлюбного договору не допускаються [18]. Змінити положення, які сторони прописали у шлюбному договорі можливо лише за обопільною згодою сторін. Відповідно до законодавства України зміни можуть бути застосовані повністю або ж в окремих частинах договору, проте в обох випадках вони відбуваються наступним чином. Сторони повторно звертаються до нотаріуса і укладають новий договір, де прописують усі зміни, такий договір теж підлягає нотаріальному посвідченню.

Проте, трапляються випадки, коли одна зі сторін не погоджується на зміни положень договору, в такому разі та сторона, що ініціює зміни звертається до суду. Суд у свою чергу виносить рішення на користь позивача якщо буде доведено, що цього вимагають інтереси дітей, а також непрацездатних повнолітніх дочки, сина або ж інтереси, що мають істотне значення. Поняття «інтереси, що мають істотне значення», яке міститься в законодавстві, є оціночним, і в кожному конкретному випадку, вирішуються індивідуально та можуть суттєво відрізнятися в залежності від ситуації. На нашу думку, це обставини, які змінилися настільки, що у разі якби сторони

знали чи могли їх передбачити до укладення шлюбного договору, то вони в жодному разі не прописали б ті чи інші умови, а то й взагалі не уклали б такий договір.

Подружжя має право за обопільною згодою відмовитися від шлюбного договору. Права та обов'язки, встановлені шлюбним договором, припиняються в день подання до нотаріуса заяви про відмову від нього [18]. Відмова як і зміна положень в односторонньому порядку не допускається.

Відповідно до ст. 651 ЦК України розірвання договору можливе лише за згодою сторін або за рішенням суду на вимогу однієї зі сторін [29].

Розірвання шлюбного договору за рішенням суду можливе лише у випадку, коли жодна з його умов не може бути виконана ні в тому вигляді в якому була прописана, ні у зміненому, у зв'язку з неможливістю виконання ні в даний момент, ні взагалі. Закон не визначає поняття «неможливість виконання зобов'язання». Під неможливістю виконання зобов'язання, на погляд А. Г. Калпіна та А. І. Масляєва, слід розуміти нездійсненність реального належного виконання зобов'язання, що робить безглуздим існування зобов'язання – тому воно припиняється [30, с. 403]. Вона може бути як постійною, так і тимчасовою. При постійній неможливості виконання, зобов'язання припиняється, оскільки його мета недосяжна. При тимчасовій неможливості виконання зобов'язання не припиняється, тільки виконання переноситься до певний термін до усунення перешкод [31, с. 80]. Неможливість виконання зобов'язання також поділяють на об'єктивну та суб'єктивну. Об'єктивна неможливість виконання, тобто така, що зумовлена, наприклад, знищенням майна, яке давало доходи, а суб'єктивна – каліцтвом, важкою хворобою, що виключає можливість вчинення одним із подружжя дій особистого характеру [31, с. 81]. Право вимагати розірвання шлюбного договору є у будь кого з подружжя. Проте, якщо дружина чи чоловік визнані недієздатними, відповідний позов може бути поданий людиною яка визначена опікуном або відповідним органом. Цікавим є той факт, що укласти шлюбний договір через представника законодавством заборонено, а його розірвання

дозволено. Позивач у судовому порядку повинен довести, що підстава, яка стала причиною для розірвання шлюбного договору, має істотне значення для однієї зі сторін. Наприклад, ОСОБА 1 та ОСОБА 2 уклали шлюбний договір. Після п'яти років проживання у шлюбі ОСОБА 1 внаслідок тяжкої хвороби втратила свою дієдатність та не може виконувати в майбутньому умови договору. В судовому порядку ОСОБІ 1 призначено піклувальника, який подав позов про розірвання шлюбного договору, даний позов відповідно до чинного законодавства повинен бути задоволений, оскільки для цього є всі підстави. Шлюбний договір може бути розірваним виключно за рішенням суду [18].

Правовими наслідками розірвання договору є припинення будь-яких зобов'язань з моменту розірвання договору, якщо інше не встановлено договором. Якщо договір розривається в судовому порядку, то з моменту набрання рішенням про розірвання договору законної сили [29]. Під припиненням будь-яких зобов'язань розуміється те, що сторони після розірвання договору, вважаються такими, що його не уклали, і всі умови які були прописані в договорі, стають недійсними, та не підлягають подальшому виконанню. Але ті умови що були виконані сторонами до розірвання договору зворотної сили не мають, наприклад, щомісячно чоловік забезпечував свою дружину матеріально, оскільки вона вела господарство та не працювала і давав їй грошову суму в розмірі 5 тисяч гривень, так вони прожили 2 роки, а потім вирішили розірвати шлюбний договір, то в такому разі чоловік не має права вимагати від дружини повернення коштів у сумі 120 тисяч гривень.

Відповідно до ст. 101 СК України подружжя має право відмовитися від шлюбного договору. У такому разі, за вибором подружжя, права та обов'язки, встановлені шлюбним договором, припиняються з моменту його укладення або в день подання нотаріусу заяви про відмову від нього. У випадку коли сторони самотійно не вирішують це питання, вони звертаються до суду.

Якщо шлюбний договір розглядати як сімейно-правовий договір з особливостями цивільно-правового договору, то подання такої заяви суперечитиме загальній концепції укладення, зміни й розірвання договору.

Законодавець у СК України визначає два поняття: «право на відмову від шлюбного договору» (ст. 101 СК України) і «розірвання шлюбного договору» (ст. 102 СК України), у той час як відповідно до ст. 651 ЦК України розірвання договору можливе лише за згодою сторін або за рішенням суду на вимогу однієї зі сторін. Правовими наслідками розірвання договору є припинення будь-яких зобов'язань з моменту розірвання договору, якщо інше не встановлено договором. Якщо договір розривається в судовому порядку, зобов'язання припиняється з моменту набрання рішенням суду про розірвання договору законної сили [29].

Відповідно до змісту ст. 101 СК України права й обов'язки, встановлені шлюбним договором, припиняються з моменту його укладення або в день подання до нотаріуса заяви про відмову від нього [18].

Якщо припинення шлюбного договору відбувається в день подання заяви про відмову, то настають правові наслідки, аналогічні наслідкам розірвання будь-якого правочину. Однак якщо шлюбний договір припиняється з моменту його укладення, то для сторін цього договору можуть настати серйозні наслідки, у тому числі й для третіх осіб.

Наприклад, сторони уклали шлюбний договір і під час його дії придбали автомобіль, який був оформили на чоловіка, й за умовами договору на цей автомобіль поширювався режим роздільності, тобто це стало особистою приватною власністю чоловіка. Автомобіль відповідно був відчужений та оформлений у нотаріуса без згоди дружини. Після припинення дії шлюбного договору з моменту його укладення правовий режим цього автомобіля змінився на спільну сумісну власність. Таким чином за вимогою дружини договір відчуження автомобіля в судовому порядку може бути визнаний недійсним.

На думку З. В. Ромовської, законодавчою підставою для формування права на відмову від шлюбного договору була норма про відмову від правочину, вперше закріплена у ст. 214 ЦК України [32]. Відмова від договору має наслідком двосторонню реституцію це означає, що кожна сторона недійсного правочину має повернути іншій стороні все, що вона одержала за

час виконання такого правочину, а у разі розірвання договору він втрачає чинність лише на майбутнє. Тож, на нашу думку, якщо подружжя вже в таки вирішило, що шлюбний договір у їхньому житті не потрібен, хоча вже є укладеним, найкращий варіант – це розірвати його аніж просто відмовитися, адже це не викличе жодних правових наслідків.

Дзера О. В. зазначає, що положення глави 16 ЦК України про відмову від правочину не узгоджуються з положеннями ч. 1 ст. 651 ЦК України, яка визначає порядок припинення договірною зобов'язання за домовленістю сторін про зміну або розірвання договору [32]. Отже, так чи інакше, у разі взаємоузгодженої відмови від договору відбувається, в юридичному аспекті, розірвання договору, а тому взаємна відмова, відповідно, має оформлятися правочином про розірвання договору, а не про відмову від нього, оскільки у ЦК України така підстава припинення договору не зазначена.

Крім того, ЦК України визначив форму, в якій вчиняється відмова від правочину, а саме – у такій самій формі, в якій він був вчинений. Тож відмова також має бути письмовою та нотаріально посвідченою. Отже, положення ст. 101 СК України суперечать ще й положенню щодо форми такого правочину, визначеної цивільним законодавством.

Взагалі, якщо звернути увагу на концепцію договірною права, то використання поняття «відмова» не дозволяється. Тобто, необхідно не заяву укладати про припинення договору, а договір за яким його дія припиняється.

Шлюбний договір також може бути визнаний недійсним, але виключно за рішенням суду і з законодавчо визначених на те підстав:

1. Порушення нотаріальної форми договору, а також укладення договору неповнолітніми неемансипованими особами, які вступають у шлюбні відносини без згоди їхніх батьків або піклувальника (ст. 92, 94 СК України, ст. 22 ЦК України).

2. Неналежний суб'єктний склад (укладення договору недієздатними особами, або такими, що не мають необхідного обсягу дієздатності (ст. 221, 223, 225 ЦК України).

3. Зменшення обсягу прав дитини, які встановлені СК України (ч. 4 ст. 93 СК України).

4. Включення умов, які ставлять одного з подружжя у надзвичайно невігідне матеріальне становище (ч. 4 ст. 93 СК України) або укладення шлюбного договору під впливом тяжкої обставини (ст. 233 ЦК України).

5. Укладення договору під впливом насильства чи обману (ст. 230, 231 ЦК України).

6. Помилка однієї зі сторін договору (ст. 229 ЦК України).

7. Порухнення шлюбним договором положень закону (наприклад, включення в договір положень, що стосуються особистих прав і обов'язків подружжя, їх малолітніх дітей тощо) [8, с. 179; 33, с. 254]. Зважаючи на вищезазначене, варто звернути увагу на найбільш поширені на практиці умови недійсності шлюбного договору та їх особливості.

Тож, недійсність шлюбного договору при недотриманні нотаріальної форми його укладання регулюється як цивільним так і сімейним законодавством. У ст. 94 СК України йдеться про те, шлюбний договір має бути письмовим та нотаріально посвідченим. У випадку недотримання цих вимог, договір являється недійсним, тобто, він не породжує тих правових наслідків, настання яких бажали сторони. Але на практиці трапляються випадки, коли одна зі сторін приступила до виконання або вже частково виконала умови шлюбного договору, який підписаний, але нотаріально не посвідчений (наприклад, передача одним із подружжя будинку, що належав йому на праві приватної власності, у спільну власність подружжя). В такому випадку суд може на вимогу сторони, що вже почала виконувати умови шлюбного договору (чи виконала частково), визнати договір дійсним.

Для задоволення позову про визнання шлюбного договору дійсним повинні бути дотримано ряд умов:

- а) наявність домовленостей щодо істотних умов договору;
- б) наявність письмових доказів такої домовленості; в) повне або часткове виконання договору;

г) ухилення однієї зі сторін від нотаріального посвідчення такого договору. В юридичній літературі з цього приводу зазначається наступне, якщо в судовому порядку хоча б одна з цих умов не підтверджена, тобто не буде встановлена її відсутність, то у позові про визнання договору дійсним буде відмовлено [34, с. 185].

Варто зазначити й те, що з цього приводу існує певна критика. Так, Ф. Т. Хейфець вважає невинуватим, що у випадках коли закон не допускає реабілітації через недотримання простої письмової форми і пов'язує з цим обов'язкову недійсність правочину, допускається визнання дійсним правочину не посвідченого нотаріально [35, с. 89].

Але така різка критика інституту конвалідації (надання нікчемному правочину юридичної сили з моменту його укладення) шлюбного договору, щодо якого порушена вимога стосовно нотаріального посвідчення, позбавлена вагомих підстав, й тому переконливішою буде позиція С. М. Іванової, яка вважає, що у випадках, коли розглядається питання про можливість визнання дійсним такого правочину, також вирішується питання доказовості вчинення правочину щодо якого передбачена обов'язкова письмова форма. Саме тому, нікчемність правочинів вчинених із порушенням обов'язкового нотаріального посвідчення може бути спростована відповідним рішенням суду про визнання такого правочину дійсним [36, с. 114-115].

Звертаючи увагу на ч.1 ст. 203 ЦК України, в котрій зазначається, що недійсним є правочин, який не відповідає вимогам цивільного законодавства, інтересам держави та суспільства, а також моральним засадам. Варто зазначити, що норма цієї статті має комплексний характер, адже встановлює не окремий випадок недійсності договору, а включає й інші підстави. В юридичній літературі зазначається, що недійсним є правочин, що не відповідає вимогам законодавства та в якому порушена хоча б одна з умов його дійсності, наприклад, правомірність правочину, дієздатність учасників, співпадіння волі та волевиявлення, відсутність пороку волі, дотримання форми правочину,

дотримання вимог інших нормативно-правових актів, які стосуються такого правочину [37, с. 106].

Слід зазначити й те, що порушення, які встановлені СК України щодо шлюбного договору, вважаються автоматичним порушенням і ч. 1 ст. 203 ЦК України. Так, не витримує критики законодавчий підхід, визначений у ч. 5 ст. 93 СК України, за яким за шлюбним договором не може передаватися у власність одному з подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації.

Ромовська З. В. зазначає, що викликає подив і заперечення ч. 5 ст. 93 СК України, згідно з якою за шлюбним договором не може передаватися у власність одному з подружжя нерухоме та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації [38, с. 205]. Таке положення в більшій мірі спрямоване на те, щоб обмежити права подружжя у самостійному вирішенні своїх майнових питань. Цим самим законодавець намагається запобігти випадкам, коли майно передаватиметься у власність лише одному з подружжя, що може призвести до обману. Тож, законодавець робить спробу перестраховатися і включити до закону норму, що забезпечую певний паритет майнових прав подружжя [39, с. 79].

Однією з поширених причин недійсності шлюбного договору є вчинення правочину недієздатною фізичною особою без згоди її опікуна. Такий договір є нікчемним з моменту його укладення і належить до правочинів із вадами суб'єктного складу. Кожна зі сторін за таким договором повинна повернути іншій стороні все отримане в натурі, а у разі неможливості повернення в натурі, повернути його в грошовому еквіваленті. Крім того, дієздатна особа, за умови, що вона знала або повинна була знати про недієздатність іншої сторони, зобов'язана відшкодувати понесені недієздатною особою витрати, втрату чи пошкодження її майна.

Особливим правовим наслідком укладення шлюбного договору дієздатною особою із недієздатною є обов'язок дієздатної особи відшкодувати опікунові недієздатної фізичної особи або членам її сім'ї моральну шкоду, у

випадку, що вона знала про психічний розлад або недоумство другої сторони або могла припустити такий її стан. Позов про відшкодування моральної шкоди подається вищевказаними особами.

Трапляються випадки, коли шлюбний договір укладається з особою, яка є обмежено дієздатною, в такому разі договір може бути визнаний недійсним в судовому порядку за позовом батьків, усиновлювачів чи піклувальника. Такий правочин належить до оспорюваних, оскільки за відсутності позову заінтересованої особи він буде вважатися дійсним.

Цивільне законодавство виділяє також фіктивні правочини. Тобто, шлюбний договір укладений з метою приховати інший злочин, може бути визнано фіктивним або ж удаваним. Такий правочин, сам по собі не має жодних юридичних наслідків. Укладаючи удаваний правочин особи намагаються приховати інший правочин, що являється незаконним чи не правомірним. Але варто пам'ятати, що у випадку, якщо правочин укладено з метою приховати інший правочин, який сторони вчинили насправді, то будуть застосовуватися правила того правочину, який сторони дійсно мали на увазі [40, с. 220].

Недійсним шлюбний договір може визнати суд у випадку укладення його під впливом обману, погрози, насильства, шантажу тощо. Наприклад, чоловік, який має великі статки, бажає укласти шлюбний договір, задля збереження свого матеріального становища, а потенційна дружина не вважає за доцільне укладення такого правочину. В наслідок цього чоловік вступає в зговір з нотаріусом разом вони переконують майбутню дружину в тому що укладення шлюбного договору є обов'язковою умовою для вступу в шлюб. Такий договір буде недійсним але тільки в тому випадку, коли заінтересована особа доведе в суді обставини, які підтверджують факт обману.

Недійсним також може бути визнано шлюбний договір, якщо буде доведено, що одна зі сторін помилилася щодо обставин, що мають істотне значення [40, с. 220]. В юридичній літературі під помилкою розуміється хибне, спотворене уявлення про осіб, істотні факти та обставини реальної дійсності [38, с. 118]. Від помилки слід відрізнити обман та введення в оману,

коли одна сторона навмисно призводить іншу до помилки [41, с. 155]. Помилка сприяє спотвореному формуванню волі, так як за умови правильного уявлення про певні обставини фізичні особи не уклали б цей договір на таких самих умовах. При укладенні шлюбного договору помилка може мати місце у випадку, коли особи, які мають намір вступити в шлюбні правовідносини, укладають шлюбний договір, вважаючи, що це є обов'язковою умовою для укладення шлюбу. І якщо чоловік переконує майбутню дружину в необхідності обов'язкового укладення шлюбного договору, без чого їхній шлюб вважатиметься недійсним, він тим самим вводить її в оману, що призводить до її помилки [42, с. 146]. У випадку доведення в судовому порядку омани, а також того, що ця омана настала з вини однієї зі сторін, то потерпіла сторона вправі вимагати відшкодування витрат.

Шлюбний договір, укладений внаслідок обману, насильства, погрози може бути визнаний недійсним за рішенням суду у разі звернення потерпілого чи інших уповноважених осіб [43, с. 157].

Щодо визнання правочину недійсним внаслідок обману, то при розгляді таких справ судами доцільно було б враховувати особливості особистих стосунків сторін шлюбного договору та ставлення один до одного. Таку позицію у своєму рішенні навів один із судів, визнаючи частково недійсним шлюбний договір, як такий, що вчинений внаслідок обману позивача, який полягав у невірному перекладі та трактуванні умов шлюбного договору, складеному англійською мовою [44].

Стосовно випадків коли шлюбний договір укладається під впливом насильства, то нерідко така підстава переплітається з правочинами, які вчиняються під впливом тяжкої обставини або ж на вкрай не вигідних умовах. Наприклад, чоловік що погрожував своїй дружині, яка є тяжко хворою та на час укладення шлюбного договору доглядала за своєю неповнолітньою дитиною, що у разі незгоди із запропонованими ним умовами договору він забере від неї дитину. Під впливом погрози та важких обставин, дружина погодилася його підписати. За умовами шлюбного договору все майно, яке було набуто в період

шлюбу та за її кошти, переходить на праві приватної власності до чоловіка, а дружина отримує лише часткову компенсацію його вартості [40, с. 221]. Дана ситуація є безумовною підставою для визнання шлюбного договору недійсним.

Варто зауважити й те, що в юридичній літературі ототожнення надзвичайно невігідного матеріального становища в однієї зі сторін шлюбного договору та укладення шлюбного договору під впливом тяжкої обставини чи на вкрай невігідних умовах є не зовсім доцільним. Пояснити це можна тим, що в першому випадку обставин, під впливом яких одна зі сторін укладає шлюбний договір на невігідних для себе умовах, на момент укладення шлюбного договору не існує. Тобто при визнанні недійсним шлюбного договору як такого, що ставить одну зі сторін у надзвичайно невігідне матеріальне становище, доводити вплив відповідної тяжкої обставини при його укладенні не потрібно, достатньо факту ставлення одного з подружжя у надзвичайно невігідне матеріальне становище, що виникло в результаті дії цього договору [40, с. 221]. При укладенні ж кабального (вкрай невігідного) правочину особа, чії права при цьому порушуються усвідомлює це, але не змушена в силу обставин вчинити відповідні дії, її право порушується відразу в момент укладення договору [42, с. 151]. Тому можна сказати, відсутність законодавчого розмежування цих двох понять створює труднощі на практиці.

Ще одна особливість яку варто зазначити, це якщо в договір вписані якісь післяшлюбні умови, він припиняється тільки після повного їх виконання.

Отже, шлюбний договір може стати надійним фундаментом відкритих і обміркованих відносин, в яких кожна зі сторін готова взяти на себе свою частку відповідальності. Проте, шлюбний договір як і будь-який інший складається людиною, а як відомо всі мають право на помилку. Саме тому законодавством передбачено зміни окремих положень чи всього договору. Але обов'язковою умовою є те, що будь-які зміни мають відбуватися за згодою обох сторін. Порядок внесення змін є своєрідним, оскільки внесення будь яких правок відбувається шляхом укладання нового договору з обов'язковим нотаріальним посвідченням. Проте, трапляються випадки, коли положення договору певним

чином ущемляють інтереси однієї зі сторін, чи то й взагалі третіх осіб, наприклад дітей, у такому випадку змінити договір односторонньо дозволяється, але за рішенням суду. Шлюбний договір також може бути розірвано однією зі сторін, але це теж виключно за рішенням суду з підстав, які мають істотне значення. Такі підстави визначаються в кожному випадку індивідуально.

Також сторони в будь-який час мають право відмовитися від шлюбного договору. Тоді, всі положення прописані в договорі, припиняються та скасовуються в той же день, коли подали нотаріусу заяву про відмову.

Трапляються випадки, коли шлюбний договір визнається недійсним, причиною цього можуть бути різні підстави та життєві обставини. Але щоб такого не сталося достатньо дотримуватися вимог чинного законодавства, бути уважним при складанні договору, обов'язково скористатися допомогою фахівця та з'ясувати всі плюси та мінуси його укладення і тільки потім зважитися на такий відповідальний крок, адже саме від нього буде залежати матеріальне становище сім'ї в майбутньому.

РОЗДІЛ 3

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УРАЇНІ

3.1. Шлюбний договір, як регулятор майнових відносин подружжя у законодавстві зарубіжних країн.

Задля того, щоб повноцінно та всебічно дослідити інститут шлюбного договору ми вважаємо за доцільне проаналізувати досвід зарубіжних країн.

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства шлюбно-сімейні відносини не обмежуються кордонами однієї держави. При цьому варто пам'ятати, що на регулювання сімейних відносин істотно впливають національні особливості, традиції, релігія та культура. Ці обставини й зумовлюють суттєві відмінності в регулюванні сімейних правовідносин різними національними правовими системами. Саме тому щоб зрозуміти особливості шлюбно-сімейних відносин зарубіжних країн чи зробити порівняння з вітчизняним законодавством варто розглянути їх як у теоретичній, так і в практичній площині.

У зв'язку з тим, що шлюбний договір є важливим регулятором відносин подружжя йому приділяється значна увага як у вітчизняному, так і в міжнародному законодавстві. Важливою особливістю є те, що шлюбний договір у зарубіжних країнах у порівнянні з Україною з'явився досить давно. Право першості у винаході шлюбного контракту не належить ані сучасній Європі, ані Америці. Цей документ не такий молодий, як вважає більшість. Тисячі років тому в Стародавній Греції і Римі чоловік і жінка, перш ніж створити сім'ю, оформляли угоду, де описували свої майнові відносини, відразу обговорюючи також і питання спадкоємства в майбутньому спільно нажитого майна [46, с. 9]. Але пізніше цей договір втратив свою популярність, адже його укладення свідчило не про обдумане майбутнє подружжя, а про недовіру один до одного.

Відновлення інституту шлюбного контракту знову почалося лише наприкінці XVIII – початку XIX століття у Франції, Англії, Німеччині, Австрії. Поява шлюбного договору в законодавстві зарубіжних країн була обумовлено характером буржуазного суспільства, різні верстви якого потребували різного вирішення своїх майнових проблем. У Франції та Англії – країнах, де існування шлюбного договору має дуже давню історію, – його поява була викликана необхідністю збереження за жінкою, яка вступає в шлюб, і її родичами права керування дошлюбним майном і користування доходами від цього майна [47, с. 10].

На нашу думку, почати розгляд даного питання необхідно з того, яке коло правовідносин охоплює собою шлюбний договір у зарубіжних країнах. Так, у ст. 1:121 Цивільного кодексу Нідерландів 1992 року зазначається, що:

– сторони у шлюбному договорі можуть відступати від положень законодавства щодо спільності майна подружжя за умови, що положення шлюбного договору не суперечать імперативним нормам, моралі та публічному порядку;

– сторони у шлюбному договорі не можуть встановити, що в межах їхніх взаємовідносин один із них несе відповідальність за більшу частину боргів, ніж його частина в активах спільного майна;

– сторони не можуть відступити від прав, що виникають у зв'язку з наявністю влади над дітьми (батьківська відповідальність), а також від прав, що надаються відповідно до закону тому з подружжя, хто пережив іншого [48].

Цивільний кодекс Литовської Республіки 2000 року в ст. 3.101 зазначив, що шлюбний контракт – це договір подружжя, що визначає їхні майнові права й обов'язки в період шлюбу, а також у разі розлучення або роздільного проживання [49].

Відповідно до ст. 3.104 Цивільного кодексу Литовської Республіки в який йдеться про зміст шлюбного контракту, подружжя у шлюбному договорі може зазначити наступні положення:

1) майно, набуте як до, так і під час шлюбу, є особистою власністю кожного з подружжя;

2) майно набуте одним із подружжя до укладення шлюбу, переходить до спільної власності подружжя після укладення шлюбу;

3) майно, набуте під час шлюбу, є спільною власністю подружжя [49].

Подружжя самостійно та на власний розсуд обирає будь-який з вищезазначених правовий режим майна, про що зазначається в договорі. Сторони в шлюбному договорі можуть встановити права та обов'язки, пов'язані з розпорядженням майна, взаємним утриманням, участю в задоволенні сімейних потреб та несенням витрат, а також спосіб і порядок поділу майна, у разі розірвання шлюбу та інші питання, пов'язані з взаємними майновими відносинами подружжя.

В Англії до 1882 року власність подружжя за тогочасним законодавством належала чоловікові. Він володів навіть тим, чим володіла дружина до шлюбу. З розвитком в Англії капіталізму, принципи «загальноприйнятого права» стали суперечити інтересам вищих класів і в 1882 року англійський парламент затвердив Закон про власність заміжніх жінок. Жінка мала право здійснювати операції щодо своєї власності і право заповідати її кому завгодно.

Сучасне ж сімейне законодавство Англії взагалі виділяє три основні види договорів між подружжями, які перебувають у фактичному (неофіційному) та юридичному (офіційному) шлюбі: дошлюбний (pre-nuptial agreement), шлюбний (post-nuptial agreement) та договір про спільне проживання (cohabitation agreement) [50]. Розглянемо детальніше кожен з таких договорів.

Дошлюбний договір до недавнього часу не мав жодної юридичної сили. Це означає, що такі договори укладалися, але законодавчо не були закріплені, проте все ж впливали на рішення суду у випадку розлучення та поділу майна. В судовому прецеденті (*Radmacher (formerly Granatino) v Granatino*) були чітко озвучені фактори, які вплинули на ставлення до дошлюбного контракту. Одним з основних питань, яке суд розглянув в цій справі, було питання обставин, що існують під час підписання дошлюбного контракту:

- повинно бути очевидно, що сторони уклали контракт добровільно;
- повинно бути зрозуміло, наскільки кожна зі сторін розуміла всі наслідки підписання такого документа;
- чи може одна зі сторін, яка спростовує силу договору, показати суду, що на момент підписання не було достатнього розкриття інформації протилежною стороною і в результаті було непорозуміння всіх можливих наслідків [50].

За останні роки дошлюбні контракти стали частим явищем. Більш того, закріпила себе концепція «затвердженого дошлюбного контракту» (qualified pre-nuptial agreement). Умови таких договорів будуть приведені в силу, якщо друга сторона і діти будуть забезпечені всім необхідним. Договір між подружжям буде вважатися «затвердженим», якщо обидві сторони отримали незалежна рада фахівця, договір відповідає всім умовам звичайного контракту, підписаний у присутності свідків раніше ніж за 28 днів до шлюбу і містить акуратну інформацію про активи кожного боку і є чітке підтвердження, що сторони вважають умови справедливими й мають намір їх виконувати.

Шлюбний договір (post-nuptial agreement) відрізняється від дошлюбного тільки тим, що сторонами є особи, які вже перебувають у шлюбі. Проте, англійський суд розглядає такі угоди по тому ж принципу, що й дошлюбні. Наприклад, у судовому прецеденті був випадок, коли дружина заможного чоловіка зрадила йому з його кращим другом. Чоловік погодився на примирення, якщо його дружина підпише шлюбний договір, умови якого суттєво обмежували її права на сімейні активи. Коли вони все ж таки подали заяву на розлучення й чоловіка акцентував увагу на шлюбному договорі, суддя відмовився приймати рішення відповідно до цього документу, оскільки на його думку дружина підписувала договір не за власним бажанням, а під впливом свого чоловіка [50]. При розгляді питання «добровільного» підписання подібних договорів суд також враховує докази про залякування, шахрайство, обман чи неналежну поведінку однієї зі сторін. Проте так було не завжди. В

іншому відомому прецеденті (*MacLeod v MacLeod* 2008) суд підтвердив, що шлюбні договори мають юридичну силу, а дошлюбні – ні [51].

На сьогоднішній час можна зазначити, що різниця між цими угодами незначна. Обидві не являються такими, які неможливо оскаржити. Суд має право на прийняття дискреційних рішень щодо розподілу майна та забезпечення майбутнього доходу, і основним вирішальним фактором є «справедливість».

Договір про спільне проживання. У наш час дуже багато пар, які приймають рішення жити разом, але при цьому офіційно реєструвати стосунки не поспішають. У такому договорі прописуються не тільки умови розставання (як, наприклад, в дошлюбних контрактах), але й умови спільного проживання.

Такі договори повинні бути складені відповідно до всіх принципами звичайного контракту, про які вже зазначалося вище.

Цікавим є те, що такий договір не може містити примусову заборону щодо сторін на подачу петиції до суду з питання фінансового забезпечення. Такі пункти будуть недійсними [50]. Обґрунтовано це тим, що такі угоди не вводяться в юридичну силу автоматично, англійський суд має право на прийняття рішень на свій розсуд, керуючись при цьому згаданою концепцією «справедливості».

Шлюбний договір в Іспанії або *capitulaciones matrimoniales*, стосується найважливіших майнових питань. Відповідно до ст. 1.315 Цивільного кодексу Іспанії існує два типи шлюбних договорів – про спільне та роздільне майно й відповідний режим встановлюється за добровільною згодою сторін [52]. Однак у ст. 1.328 Цивільного кодексу Іспанії зазначається, що «будь-яка форма придушення однією стороною прав і свобод іншої або насильницького підпорядкування одного з учасників шлюбного договору іншому забороняється, а якщо перевага будь-кого з партнерів за договором буде зафіксовано в документі, то цей договір тут же має бути анульовано, як такий, що суперечить законодавству» [52]. Розглянемо детальніше всі особливості кожного договору.

Режим спільної власності в Іспанії зустрічається досить часто. Такий режим означає, що все майно набуте в шлюбі чи успадковане під час перебування в ньому у випадку розлучення ділиться навпіл. Але й заборгованості, кредити, тощо при розлученні також діляться порівну між подружжям.

Режим роздільної власності в Іспанії означає, що кожен з подружжя має власне майно до шлюбу й в шлюбі, придбана під час перебування в шлюбі нерухомість чи інша власність належить лише одному з подружжя. Але водночас і будь-які заборгованості належать тільки тій особі за волевиявленням якої вони з'явилися й не можуть бути перенесені на іншого. Також цей режим передбачає, що всі витрати сім'ї покриваються вже не спільно, а за їх власний рахунок, наприклад утримання дітей, житла, спільні поїздки, тощо.

Положення щодо укладення шлюбного договору в Німеччині є подібними до вітчизняних. Так, шлюбний договір не може регулювати немайнові відносини між подружжям, наприклад, їх права та обов'язки щодо дітей тощо, не може містити умови, які суперечать Конституції, Цивільному і Сімейному кодексам ФРН [53]. Наприклад, обмежувати будь-яким чином право партнера на лікування, медичний догляд, на отримання змісту, на захист своїх прав і т.п.

При відсутності шлюбного договору щодо майна, яке придбане або буде придбане в шлюбі, діє правовий режим, встановлений законодавством Німеччини. Закон встановлює правила володіння, користування і розпорядження спільним майном подружжя. В цьому випадку спільно нажите ділиться навпіл. Шлюбним договором можна змінити встановлений законом режим спільної власності, встановити спільну, часткову або роздільну власність на спільне майно, його частини або на майно кожного з подружжя [53].

У шлюбному договорі Франції можна прописати лише майнові відносини між подружжям. Не можна, наприклад, помістити туди уточнення про те, з ким залишаться діти в разі розлучення. Питання про аліменти дітям і компенсаційному посібнику дружині або чоловікові після розлучення, так само,

як і питання проживання в квартирі або будинку, де подружжя проживало під час шлюбу, вирішуються в момент розлучення обома подружжям і/або судом.

Контракт підписують у нотаріуса до одруження. Якщо одруження не відбулося, контракт не набере чинності. До контракту може додаватися договір дарування, спільний або на користь одного з подружжя [54]. Договір дарування може бути включений в шлюбний контракт.

Після укладення шлюбу у подружжя виникають майнові права, регульовані законом. Однак, як в Україні, так і у Франції подружжя має право вибрати інший майновий режим шляхом укладення шлюбного договору, а через два роки перебування у шлюбі можна підписати новий контракт, змінивши тим самим майновий режим. Новий контракт теж підписується у нотаріуса. В цьому випадку потрібно попередити повнолітніх дітей і дати оголошення в газеті. Зацікавлені особи, незгодні зі зміною режиму, повинні опротестувати зміни в чітко визначений термін. Якщо є опротестування, остаточне рішення приймає суд. Якщо є неповнолітні діти, то рішення суду теж обов'язково. У всіх інших випадках зміна контракту проводиться без втручання суду.

Відповідно до цивільного законодавства Франції у шлюбному договорі можна прописати один з нижчезазначених режимів майна:

1. Роздільне майно (*séparation des biens*) – кожній стороні належить те, що у неї було до шлюбу, і те, що нажито після. Кожен сам продає, купує, ремонтує, складає, дарує своє майно. Після розлучення немає ніякого розділу. А у випадку якщо нерухомість купують разом, то в акті купівлі уточнюють долю кожного.

2. Участь в спільно нажитому майні (*participation aux acquets*) – до шлюбу проводиться інвентаризація майна кожного з подружжя. У шлюбі кожен розпоряджається своїм майном, як в режимі роздільного майна. Після закінчення шлюбу (розлучення, смерть) проводиться повторна інвентаризація. Той, чия власність є більшою, повинен іншому половину різниці в прирості майна. Наприклад, якщо обидва володіли майном вартістю для кожного 100 000

євро, а після шлюбу в одного 150 000, а в іншого - 120 000, то перший повинен другому половину від 30 000, тобто 15 000.

3. Спільне майно (*Communauté universelle*) – абсолютно все майно подружжя вважається спільним, крім того, яке вважається власним по суті (стаття 1404 Цивільного кодексу) [54]. Власне по суті майно – це білизна, особисті подарунки, предмети спогадів типу особистих фотографій, суми, пов'язані безпосередньо з певною людиною. Наприклад, страхові виплати за особисті збитки, за поранення в результаті нещасних випадків і т.д.

При спільному майні можна включити в договір положення про інтегральне спадкування всього майна одним з подружжя у разі смерті іншого. Це положення не рекомендується включати в договір, якщо є діти від попередніх шлюбів. Але навіть при наявності цього положення інтегральне спадкування не може позбавити спадщини дітей від інших шлюбів: вдівець або вдова отримає повністю тільки те майно, яке залишиться після передачі цим дітям їх «зарезервованої» частини спадщини.

Шлюбний договір у Республіці Білорусь визначається ст. 13 Кодексу про шлюб та сім'ю. Відповідно до нього у шлюбному договорі можуть бути визначені:

1) права і обов'язки подружжя по взаємному утриманню, в тому числі після розірвання шлюбу;

2) порядок поділу майна, що є спільною сумісною власністю подружжя;

3) спільно нажите майно, яке буде передано кожному з подружжя після розірвання шлюбу;

4) умови щодо зміни встановленого законодавчими актами Республіки Білорусь режиму спільної сумісної власності подружжя шляхом встановлення часткової власності або власності кожного з подружжя на все майно, що підлягає віднесенню відповідно до законодавчих актів Республіки Білорусь до спільної сумісної власності, або на окремі види такого майна;

5) умови щодо неможливості визнання майна кожного з подружжя їх спільною сумісною власністю, якщо в період шлюбу за рахунок спільного

майна подружжя або особистого майна другого з подружжя будуть проведені вкладення, значно збільшують вартість цього майна (капітальний ремонт, реконструкція тощо);

б) інші питання взаємин між подружжям (порядок несення кожним із них сімейних витрат і т.п.), батьками і дітьми, якщо це не порушує права і законні інтереси інших осіб і не суперечить законодавству Республіки Білорусь [55].

Шлюбний договір може бути укладений як щодо майна, спільно нажитого подружжям до укладення шлюбного договору, так і щодо майна, яке буде нажите подружжям в період шлюбу. Права і обов'язки подружжя, передбачені шлюбним договором, можуть обмежуватися певними строками або визначатися в залежності від настання або ненастання певних умов.

Канада являється однією з країн, в якій шлюбні договори є досить популярними і заключає їх кожне третє подружжя, пояснити це можна тим, що країна має високий показник економічного забезпечення населення, й логічно коли особи бажають захистити своє майно від незаконних посягань.

Шлюбний договір чи договір про спільне проживання як його прийнято називати в Канаді укладається подружжям, в ньому вони прописують положення щодо правового режиму майна, поділу майна у випадку розлучення та інші особливості, які не суперечать чинному законодавству. Цікавим фактом є те, що Канада немає єдиного цивільного кодексу, натомість кожна з провінцій цієї країни має якщо не власний цивільний кодекс, то відповідний закон точно [56].

Що стосується мусульманських країн, то в них також потрібно укладення шлюбного контракту, в якому перераховується кількість майна, яке передає наречений нареченій як весільний подарунок. Складання шлюбного контракту, здійснюється в обов'язковій присутності повірених нареченої і нареченого, які не присутні як при укладенні контракту, так і при самому весіллі, а також родового управління, свідків і представника духовенства – мулли, який виконує функції нотаріуса і отримує оплату і подарунок від нареченого.

Слід звернути увагу на те, що, в деяких країнах прямо забороняється зміна законного режиму майна подружжя при укладенні шлюбного договору (Аргентина, Болівія, Куба, Румунія та ін.).

Розглянувши законодавство зарубіжних країн, можна провести паралелі з вітчизняним та назвати певні відмінності між шлюбними договорами України та країн Європи.

Так, першою відмінністю є те, що шлюбний договір в країнах Європи може регулювати як майнові, так і особисті немайнові відносини, що суттєво відрізняється від українського шлюбного договору. Наприклад одним з положень шлюбного договору у Франції або Німеччині можливо передбачити настання негативних наслідків, зазвичай майнового характеру – наслідки для чоловіка, який зловживає алкоголем чи зраджує. В цьому випадку дружина може забрати машину чи інше цінне майно.

Наступною відмінністю є те, що в Україні шлюбний договір повинен бути укладений у письмовій формі та підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню. В різних європейських країнах є свої особливості. Наприклад у Швеції необхідна письмова форма, договір підписується двома свідками і реєструється він у спеціальному реєстрі розділів між подружжям. В Англії шлюбний договір допускається як в письмовій, так і в усній формі.

Ще одна відмінність стосується процедури укладення шлюбного договору в різних країнах Європи. Так, у Франції шлюбний договір можна укласти тільки в момент державної реєстрації шлюбу, а в свідоцтві про шлюб в обов'язковому порядку робиться відмітка про наявність шлюбного договору. В Іспанії шлюбний договір додатково до нотаріального посвідчення підлягає реєстрації в Цивільному реєстрі (аналог українського РАЦСу). В Італії такий договір повинен бути укладений в місцевих органах влади, а якщо договір стосується нерухомого майна – то в органах, що реєструють угоди пов'язані з нерухомістю.

Також є відмінністю і зміна умов шлюбного договору. В Україні це не має ніяких складностей, договір може бути переписаний в будь-який час за

згодою обох сторін в тій же формі, що й основний договір, тому не потрібно хвилюватися, якщо щось не було передбачено відразу. Зовсім інша практика існує в Європі. При укладенні шлюбного договору подружжя повинно відразу передбачити всі «форс-мажорні» обставини, так як в подальшому зміна договору буде супроводжуватися значною складністю. Наприклад, у Франції за наявності неповнолітніх дітей подружжя, щоб змінити шлюбний договір, повинні звернутися до суду, що вирішує сімейні спори.

Наступною відмінністю є те, що українське законодавство не містить положень про можливість укладення шлюбного договору недієздатними чи обмежено дієздатними особами. В країнах Європи це можливо. Наприклад, у Франції шлюбний договір може бути укладений недієздатними чи обмежено дієздатними особами, з обов'язковою присутністю осіб, які дають свій дозвіл на шлюб, тобто опікунів чи піклувальників.

І останньою особливістю є те, що в Україні є тільки один вид шлюбного договору, в той час як законодавство Англії передбачає цілих три: дошлюбний договір, шлюбний договір та договір про спільне проживання. Відмінні особливості європейських шлюбних договорів можуть мати значний інтерес для нашого законодавця, якому можливо в деяких аспектах варто перейняти європейський досвід.

Отже, розглянувши та проаналізувавши інститут шлюбного договору у законодавстві зарубіжних країн, варто зазначити наступне:

1) в країнах Європи право укладати шлюбні договори мають наречені, які подали заяву про реєстрацію шлюбу до відповідного органу та подружжя, а в Англії це право надається й особам, які проживають у фактичному (незарєєстрованому) шлюбі;

2) шлюбні договори європейських країн регулюють практично ті ж питання, що й вітчизняні, тобто встановлення правового режиму майна, ведення спільного господарства, виховання дітей, взаємні права та обов'язки подружжя майнового характеру, тощо. Проте в певних країнах існують положення, які в українських шлюбних договорах побачити неможливо,

наприклад, в Німеччині та Франції шлюбним договором дозволяється регулювання особистих немайнових відносин подружжя, а в шлюбному договорі Канади можна прописати положення за яким у разі невиконання відповідних умов договору один з подружжя може залишитися у надзвичайно невігідному матеріальному становищі, що в Україні є законодавчо забороненим;

3) форма шлюбного договору майже в усіх країнах Європи є письмовою, окрім Англії, оскільки ця держава практикує укладання шлюбних договорів в усній формі. А у Швеції при укладенні такого договору є обов'язковим присутність двох свідків та їхні підписи;

4) початок дії шлюбних договорів закордоном як і в Україні настає або після офіційної реєстрації шлюбу, або в момент нотаріального посвідчення, а закінчується або після настання відповідних умов, або при розірванні шлюбу;

5) право на зміну, розірвання чи визнання недійсним шлюбного договору закордоном також надається проте, не в усіх країнах зробити це можна без проблем, адже, наприклад, у Франції за наявності неповнолітніх дітей подружжя, щоб змінити шлюбний договір, повинні звернутися до суду, що вирішує сімейні спори, тобто спільне рішення подружжя не є вагомою підставою.

Таким чином, порівняльно-правовий аналіз свідчить про те, що вітчизняне законодавство яке регулює питання укладання шлюбних договорів є відносно новим якщо порівнювати його з європейським, саме тому українському законодавцю варто звернути свою увагу на сімейно правові положення деяких зарубіжних країн та втілити їх на практиці, задля вдосконалення нашої правової системи.

3.2. Проблеми реалізації шлюбного договору, як регулятора майнових відносин подружжя в Україні та шляхи їх вирішення.

За останні роки шлюбний договір став однією з найважливіших новел вітчизняного законодавства, адже за його допомогою можна уникнути безліч проблем, що виникають як у шлюбі так і під час його розірвання. Тож у зв'язку з тим, що даний договір є відносно новим, та мало застосовуваним на практиці, існує безліч проблемних питань, які потребують вирішення.

Першою проблемою є відсутність єдиного законодавчо закріпленого поняття шлюбного договору, тобто СК України та коментарі до нього не містять конкретного визначення, що спричинює певні непорозуміння та ускладнює, як наукову роботу при дослідженні даного інституту так і навчальну при його вивченні. Поняття шлюбного договору має досить важливе значення для нашого суспільства, адже саме з визначення можна зрозуміти яке коло правовідносин можна врегулювати тим чи іншим договором. Саме тому ми пропонуємо доповнити СК України наступним поняттям: «Шлюбний договір – це договір між подружжям або особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, відповідно до якого встановлюється обсяг майнових прав і обов'язків подружжя, пов'язаних з укладенням, існуванням чи припиненням шлюбу». Це дасть змогу населенню в більшій мірі зрозуміти важливість даного інституту та захистити себе та свої майнові інтереси.

Не менш проблемним є й те, що в жодній інструкції з діловодства чи типовому положенні немає єдиного встановленого зразка шлюбного договору. Така проблема значною мірою ускладнює роботу нотаріусів та юристів. При складанні такого роду договорів люди зазвичай звертаються до фахівців, проте, не всі вони спеціалізуються на особливостях сімейних відносин. Тому форма договору є довільною, а призводить це інколи до значних помилок, а іноді й взагалі до недійсності шлюбного договору. В такому разі люди послугу оплачують, але фактично її не отримують. Саме тому ми радимо законодавчо закріпити Типовий шлюбний договір запропонований нами, де враховані всі загальні положення договору. Звичайно, кожен випадок індивідуальний і ніхто не забороняє договір розширювати, але все ж є положення, які повинні міститися в обов'язковому порядку.

Наступним проблемним питанням є суб'єктний склад осіб, які мають право на укладання шлюбних договорів. Ч. 1 ст. 92 СК України визначає, шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям [18]. Але ми пропонуємо дещо змінити дану частину, й на нашу думку вона має звучати так: «Шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, подружжям, а також особами які проживають у фактичному (незареєстрованому) шлюбі». Такі зміни аргументуємо наступним:

1. Особи, які проживають у фактичному (незареєстрованому) шлюбі нічим не відрізняються від тих, що проживають у зареєстрованому, тобто ведуть спільне господарство, виховують дітей та мають спільно нажите майно.

2. Дослідивши законодавство зарубіжних країн можемо з впевненістю говорити про, те що наприклад Англія має позитивний досвід в цьому аспекті. Адже в цій країні дозволено укладати три види шлюбних договорів: дошлюбний (pre-nuptial agreement), шлюбний (post-nuptial agreement) та договір про спільне проживання (cohabitation agreement). Така практика є позитивною, оскільки захисту майнових інтересів потребують всі, незалежно від наявності шлюбу.

Таким чином, часткова зміна суб'єктного складу буде мати тільки позитивний характер для законодавства нашої держави.

Проте спірним у суб'єктному складі є не тільки це, а також й те, що відповідно до ч. 2 ст. 92 СК України шлюбний договір до реєстрації шлюбу, якщо його стороною є неповнолітня особа, потрібна письмова згода її батьків або піклувальника, засвідчена нотаріусом [18]. Але на момент укладання договору присутність батьків чи піклувальників не є обов'язковою. Таким чином батьки надають свою згоду не положення що міститимуться в договорі, а на його фактичне укладення. Така позиція законодавця викликає певні суперечки, оскільки якщо неповнолітня особа не має повної дієздатності, то як вона може в повній мірі розпоряджатися майном. З іншого боку навіть необхідний такий дозвіл, якщо батьки теоретично можуть і не знати що їх

дитина прописала в такому договорі чи на що погодилася при його підписанні. Тобто таке положення є не зовсім продуманим з точки зору законодавця і потребує певного корегування, наприклад якщо дозвіл на укладання потрібен, то в такому разі доцільним було б прописати й обов'язкову присутність батьків при укладенні такого договору.

Також, цікавим є й те, що сторонами шлюбного договору не повинні бути виключно українці, адже непоодинокі випадки коли наречені чи подружжя мають різне громадянство, в такому випадку потрібно враховувати той факт, що законодавство однієї держави може суттєво відрізнятись від законодавства іншої й тут застосовується положення ст. 59 та ч.1 ст. 61 Закону України «Про міжнародне приватне право», за якими сторони шлюбного договору можуть самостійно обирати право держави, яке буде застосовуватися при укладенні даного виду договору [57]. Якщо ж подружжя бажає щоб шлюбний договір діяв на території обох держав, то при його укладенні необхідно враховувати особливості законодавства кожної з країн.

Тож при укладенні шлюбного договору з особою, яка має підданство іншої країни необхідно:

1. Визначитися за законодавством якої країни буде здійснюватися укладення шлюбного договору;
2. Під час укладення договору є бажаною присутність перекладача, це допоможе уникнути помилок та неточностей, які можуть вплинути на зміст документу;
3. За укладенням договору варто звертатися до фахівця, в якій би країні це не відбувалося, адже лише в цьому випадку можна бути впевненим що документ оформлений правильно.

Ще одним дискусійним питанням серед вчених-цивілістів є можливість укладення шлюбного договору через законного представника чи представника за довіреністю у випадку недієздатності чи обмеженої дієздатності особи. Так, А. В. Слепакова вважає правомірним застосування законного, а також і договірною представництва, якщо в довіреності будуть визначені всі умови

майбутнього договору [58, с. 284]. Палешник Л. І. взагалі схиляється до думки, що Україні потрібно перейняти досвід інших країн (Франції, Бельгії, Німеччини), де укладення шлюбного договору через законного представника чи представника за довіреністю є звичайною практикою [59, с. 49-50]. Проте ми більше схиляємося до думки І. В. Жилінкової яка зазначає, що шлюбний договір не може бути укладений ані за участю законного представника, ані за довіреністю [60, с. 86]. Таким чином, ми вважаємо, що такі зміни в законодавстві можуть призвести частих шахрайств, негативних наслідків та злочинних посягань.

Певні суперечки між науковцями викликає питання, що стосується можливості врегулювання особистих немайнових відносин, оскільки законодавчо це є забороненим. Така норма не знайшла своє відображення у вітчизняному Сімейному кодексі й пояснюється це в першу чергу специфікою немайнових відносин, які в більшості випадків не піддаються правовому регулюванню, тому їх включення до змісту шлюбного договору здавалось зайвим, адже шлюбним договором, наприклад, не можна зобов'язати подружжя любити й поважати один одного, не зраджувати чи не зловживати алкоголем тощо. Проте існують випадки коли немайнові відносини подружжя можуть вплинути на майнові. Наприклад, у договорі можна прописати положення за яким у разі негідної поведінки одного з подружжя, він зобов'язується відшкодувати іншій стороні моральну шкоду, тобто своєрідна санкція за проступок. Але, цікавим залишається той факт, хто в праві визначити цю негідну поведінку, і оскільки законодавством це також не закріплено, то питання негідної поведінки є досить суб'єктивним.

Досить часто трапляються випадки коли порушуються як особисті немайнові так і майнові права, саме через положення шлюбного договору. Так, наприклад ОСОБА 1 набуває у власність житловий будинок, зареєстрований на її ім'я. В той час як ОСОБА 2 піклувалася про непрацездатних батьків ОСОБИ 1 у зв'язку з чим втратила роботу та залишилася без засобів до існування. А звертаючи увагу на положення шлюбного договору, який ними був укладений

власником будинку ОСОБА 1, в той час як ОСОБА 2 не матиме жодних прав на нього. У такому випадку виникає питання чи не є такі положення шлюбного договору певним обмеженням конституційних прав ОСОБИ 2 та чи не суперечить це засадам сімейного законодавства.

Тож, ми вважаємо, що особисті немайнові відносини подружжя мають досить індивідуальний характер і прописання їх в шлюбному договорі є не зовсім доцільним, адже в кожному шлюбі трапляються непорозуміння, які можна вирішити без жодних договорів, тому що кожна людина має право на вираження своїх емоцій, а жити за весь час за положеннями договору не можливо.

Наступним не менш важливим питанням, яке стосується розглядуваного інституту є відповідальність за невиконання чи не належне виконання умов шлюбного договору. Ця проблема гостро постає у вітчизняному законодавстві, оскільки певні категорії осіб вважають, що укласти шлюбний договір не має жодного сенсу, адже СК України не передбачає жодних умов, видів і розміру відповідальності подружжя за невиконання або неналежне виконання ними умов договору. Цей факт породжує певну недовіру у населення, оскільки більшість вважає, навіщо витратити час та кошти при укладанні договору, який не дає повної гарантії того, що всі умови будуть виконані іншою стороною. Всім відомо й те, що наявність відповідальності за певні порушення є своєрідним стимулом до виконання умов, а якщо таких санкцій не має, то спокуса ухилення від виконання є досить високою. Проте, не все так погано, адже якщо СК України не передбачає жодної відповідальності, то необхідно виходити, по-перше, із загальних положень сімейного та цивільного законодавства й по-друге, конкретних умов шлюбних контрактів, укладених сторонами.

Особлива складність при вирішенні питання про відповідальність пов'язана з деякою подвійністю природи шлюбного контракту. З одного боку, він являє собою різновид двосторонньої угоди (договору), що визначає його цивілістичний характер, а з іншого - що укладають шлюбний контракт особи -

це не просто контрагенти по угоді, а майбутнє подружжя, пов'язані між собою особисто-довірчими відносинами, що регулюються сімейним законодавством. У цьому контексті досить складно говорити про збитки, неотриманих доходи, що незапланованих витратах та санкції за невиконання договору. Проте відсутність можливого примусового виконання та застосування заходів відповідальності за порушення умов шлюбного контракту позбавляло б його якостей юридично значимого документа [73].

Якщо звернути увагу на положення цивільного та сімейного законодавства, які передбачають певні санкції за невиконання чи неналежне виконання положень певного договору, то для настання відповідальності необхідними є наявність певних умов, таких як протиправна поведінка однієї зі сторін договору, настання шкоди (фізичної чи моральної), причинний зв'язок між протиправною поведінкою та тими наслідками, що настали і останньою обов'язковою ознакою та вина одного з подружжя, що порушив умови договору.

Тож, хоч до шлюбного договору й застосовуються загальні правила цивільного та сімейного законодавства, все ж краще буде, якщо питання відповідальності за невиконання чи неналежне виконання умов шлюбного договору прописати у главі 10 СК України. Таким чином ми пропонуємо доповнити главу 10 СК України ст. 99-1 «Відповідальність за невиконання чи неналежне виконання умов шлюбного договору», і викласти її в такій редакції «Невиконання або неналежне виконання однією зі сторін умов шлюбного договору дана сторона зобов'язана відшкодувати другій стороні завдані невиконанням чи неналежним виконанням збитки, які визначаються як реальні збитки або як упущена вигода».

Отже, дослідивши проблематику інституту шлюбного договору на теренах України зазначимо наступне, за допомогою шлюбного договору можна вирішити низку важливих питань з якими зустрічаються як під час перебування у шлюбі, так і при його розірванні. Проте, враховуючи той факт, що даний інститут з'явився в нашій державі не так давно він має безліч питань, які

потребують негайного вирішення, деякі з них ми розглянули та запропонували шляхи їх вирішення. Але цей перелік не є вичерпним і проблем які потребують удосконалення набагато більше. Оскільки інститут шлюбного договору знаходиться на стадії свого становлення й потребує більшого дослідження серед науковців, адже саме таким чином можна удосконалити вітчизняне сімейне законодавство.

ВИСНОВКИ

Дослідивши шлюбний договір, як регулятор майнових відносин подружжя в Україні, ми дійшли наступних висновків:

1. Розвиток інституту шлюбного договору бере свій початок ще з сивої давнини, проте офіційно поняття шлюбний контракт було закріплено тільки у 1992 році, коли Законом України від 23 червня 1992 р. з'явилося законодавчо закріплене право подружжя на укладання шлюбного контракту, пізніше це положення знайшло своє відображення у ст. 27-1 КпШС України, а сьогодні всі питання пов'язані з укладенням та правовим регулюванням шлюбного договору регулюється главою 10 СК України.

Таким чином перші шлюбні угоди укладались батьками, чи близькими родичами, проте згода наречених для такого правочину була обов'язковою. І хоч укладення даної угоди було необов'язковим, але все ж її укладали дуже часто, а відбувалося це буквально відразу після заручин. Ніхто навіть не зважав на той факт, що церква була противником таких домовленостей, адже тоді було зрозуміло, що для подружжя важливими є матеріальні блага, в той час коли церква проповідувала духовне збагачення, а шлюб взагалі є таїнством яке є волею Бога. Шлюбні договори які відомі нам, тобто письмові й сторонами яких виступали вже не батьки, а майбутнє подружжя, почали з'являтися в європейських країнах у XVII-XVIII ст.

В наслідок історичного розподілу українських земель на Російські та Австрійські імперії подальший розвиток інституту шлюбного договору був також різний. Так, в Австрійській імперії укладення шлюбного договору було передбачено нормативними актами, в той час, як Російська імперія законодавчого закріплення визначеного договору не те що не мала, а й взагалі забороняла його. Радянський період відіграв негативну роль у розвитку інституту шлюбного договору, адже він сприймався не таким, що захищає приватну власність подружжя, а таким який пропагандує паритет майнових прав чоловіків та жінок, що для радянської ідеології було недопустимим. І можливо, якби інститут шлюбного договору розвивався та вдосконалювався ще

з часів радянського періоду, сучасне ставлення громадян до нього було б іншим. Сьогодні ж розглядуваний інститут в Україні не є достатньо розвинений про це свідчать дані, згідно з якими шлюбні договори не набули особливого поширення серед українців. В науці відсутня єдина думка з приводу значення шлюбних контрактів. Одні вважають, що шлюбні договори служать зміцненню інституту сім'ї в Україні, в той час як інші категорично не погоджуються з цим та говорять про виявлення недовіри один одному шляхом укладення такого договору. Проте, в будь якому випадку вітчизняне законодавство має ще низку проблем, пов'язаних з укладанням та розірванням договорів між подружжям. Але на нашу думку, шлюбний договір звісно є гарантією реалізації майнових прав подружжя, але тоді, коли він відповідає нормам чинного законодавства та не суперечить моральним засадам суспільства.

2. Поняття шлюбного договору у нашій державі законодавчо не є закріпленим, саме тому, проаналізувавши думки вчених-цивілістів як вітчизняних так і зарубіжних, а також з'ясувавши всі його особливості ми пропонуємо доповнити главу 10 СК України наступним визначенням: «Шлюбний договір – це договір між подружжям або особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, відповідно до якого встановлюється обсяг майнових прав і обов'язків подружжя, пов'язаних з укладенням, існуванням чи припиненням шлюбу».

Такий вид цивільно-правової угоди, як шлюбний договір досить вдало спростовує всі спірні питання щодо поділу майна чи розподілу обов'язків, які можуть виникнути після розлучення. Але, на нашу думку, це не є «вдалим початком» сімейних відносин. Це більше нагадує трудові відносини між роботодавцем (той, хто забезпеченіше) та працівником (той, хто змушений погодитися), коли один роз'яснює та диктує свої правила «гри» і всі наслідки у випадку порушення цих правил. Проте варто пам'ятати, що шлюб – це не «гра», це створення родини, народження дітей, це злагода та добробут. Хоча з кожного правила є виключення. Дійсно, трапляються випадки, коли шлюбний

договір «рятує» від шахраїв і є доцільним при вирішенні проблемних питань при розлученні.

Законодавець надав сторонам, великий спектр умов, що можуть бути включені до шлюбного договору, поруч з якими й право встановлення щодо правового режиму майна. Але ці умови в жодному разі вони не повинні суперечити загальноприйнятим моральним нормам. На нашу думку, доцільно зазначити й те, що шлюбний договір не набув великої поширеності у нашому законодавстві, а обумовлено це як низьким рівнем правової культури населення, так і тим, що на сьогодні не всі українці розуміють, що являє собою поняття шлюбного договору. Пояснити це можна, по-перше, тим, що укладення даного договору не має імперативного характеру, тобто укладається він за бажанням, а по-друге, більшість тих, хто бажає створити сім'ю, вважає укладення такого договору проявом недовіри до свого обранця, оскільки в нашій державі такий важливий крок, укладення шлюбу зважуються лише через почуття.

3. Шлюбний договір є офіційним документом, який укладають особи, що перебувають у зареєстрованому шлюбі чи особи які подали заяву про реєстрацію шлюбу до відповідного органу. Зміст шлюбного договору визначається ст. 93 СК України. Законодавець встановив досить широкий перелік умов, які сторони можуть прописати у договорі й цей перелік не є вичерпним. Подружжя має право на свій розсуд включити до шлюбного договору будь-які інші положення, за виключенням особистих немайнових. Слід також зазначити, що закон передбачає обмеження свободи шлюбного договору, спрямовані на забезпечення захисту прав та інтересів подружжя та інших членів сім'ї.

Законодавством передбачено, що укладення шлюбних договорів здійснюється виключно за добровільною згодою сторін, тобто жодних обманів, погроз чи залякувань бути не повинно, а інакше це потягне за собою правові наслідки, наприклад визнання договору недійсним. Також забороняється прописувати в договорі положення, які б погіршували матеріальне положення

однієї зі сторін. Тож, щоб договір мав юридичну силу, необхідно при його укладенні керуватися чинним законодавством України.

Законодавець у ст. 94 СК України прописав, що шлюбний договір укладається виключно в письмовій формі з обов'язковим нотаріальним посвідченням, в іншому випадку він буде вважатися недійсним. Право посвідчувати шлюбні договори надається виключно нотаріусам (державним та приватним), якщо ця умова недотримана, то договір буде вважатися недійсним. Враховуючи проблематику стосовно відсутності законодавчо закріпленого шаблону шлюбного договору, ми пропонуємо зразок типового шлюбного договору (Додаток А), який містить в собі загальні положення договору.

Строк дії шлюбного договору буває двох видів: перший – загальний, тобто на весь час перебування у шлюбі, другий – визначений, тобто до настання певних умов, які прописуються в договорі. Також може мати місце випадок, коли договір залишається чинним повністю або окремих його частинах і після розірвання шлюбу.

Сторони в будь-який час мають право внести зміни до змісту договору, але лише у випадку обопільної згоди, адже бажання однієї сторони недостатньо. Внесення змін також має свій правовий порядок, а саме, подружжю потрібно укласти договір у якому вони зазначають положення, що бажають змінити. Такий договір повинен бути нотаріально посвідчений в іншому випадку він буде вважатися недійсним.

Набрання шлюбним договором чинності, має два варіанти: перший – якщо шлюбний договір бажають укласти наречені, то в день, офіційної реєстрації шлюбу й другий – якщо договір укладається подружжям, то в день його укладення та нотаріального посвідчення про що в обов'язковому порядку зазначається в договорі. Трапляються випадки, коли подружжя самостійно не може визначити розмір частки при поділі майна, в такому випадку звернення до суду не уникнути.

4. Шлюбний договір може стати надійним фундаментом відкритих і обміркованих відносин, в яких кожна зі сторін готова взяти на себе свою частку

відповідальності. Проте, шлюбний договір як і будь-який інший складається людиною, а як відомо всі мають право на помилку. Саме тому законодавством передбачено зміни окремих положень чи всього договору. Але обов'язковою умовою є те, що будь-які зміни мають відбуватися за згодою обох сторін. Порядок внесення змін є своєрідним, оскільки внесення будь яких правок відбувається шляхом укладання нового договору з обов'язковим нотаріальним посвідченням. Проте, трапляються випадки, коли положення договору певним чином ущемляють інтереси однієї зі сторін, чи то й взагалі третіх осіб, наприклад дітей, у такому випадку змінити договір односторонньо дозволяється, але за рішенням суду. Шлюбний договір також може бути розірвано однією зі сторін, але це теж виключно за рішенням суду з підстав, які мають істотне значення. Такі підстави визначаються в кожному випадку індивідуально.

Також сторони в будь-який час мають право відмовитися від шлюбного договору. Тоді, всі положення прописані в договорі, припиняються та скасовуються в той же день, коли подали нотаріусу заяву про відмову.

Трапляються випадки, коли шлюбний договір визнається недійсним, причиною цього можуть бути різні підстави та життєві обставини. Але щоб такого не сталося достатньо дотримуватися вимог чинного законодавства, бути уважним при складанні договору, обов'язково скористатися допомогою фахівця та з'ясувати всі плюси та мінуси його укладення і тільки потім зважитися на такий відповідальний крок, адже саме від нього буде залежати матеріальне становище сім'ї в майбутньому.

5. Розглянувши та проаналізувавши інститут шлюбного договору у законодавстві зарубіжних країн, варто зазначити наступне:

1) в країнах Європи право укладати шлюбні договори мають наречені, які подали заяву про реєстрацію шлюбу до відповідного органу та подружжя, а в Англії це право надається й особам, які проживають у фактичному (незарєєстрованому) шлюбі;

2) шлюбні договори європейських країн регулюють практично ті ж питання, що й вітчизняні, тобто встановлення правового режиму майна, ведення спільного господарства, виховання дітей, взаємні права та обов'язки подружжя майнового характеру, тощо. Проте в певних країнах існують положення, які в українських шлюбних договорах побачити неможливо, наприклад, в Німеччині та Франції шлюбним договором дозволяється регулювання особистих немайнових відносин подружжя, а в шлюбному договорі Канади можна прописати положення за яким у разі невиконання відповідних умов договору один з подружжя може залишитися у надзвичайно невігідному матеріальному становищі, що в Україні є законодавчо забороненим;

3) форма шлюбного договору майже в усіх країнах Європи є письмовою, окрім Англії, оскільки ця держава практикує укладання шлюбних договорів в усній формі. А у Швеції при укладенні такого договору є обов'язковим присутність двох свідків та їхні підписи;

4) початок дії шлюбних договорів закордоном як і в Україні настає або після офіційної реєстрації шлюбу, або в момент нотаріального посвідчення, а закінчується або після настання відповідних умов, або при розірванні шлюбу;

5) право на зміну, розірвання чи визнання недійсним шлюбного договору закордоном також надається проте, не в усіх країнах зробити це можна без проблем, адже, наприклад, у Франції за наявності неповнолітніх дітей подружжя, щоб змінити шлюбний договір, повинні звернутися до суду, що вирішує сімейні спори, тобто спільне рішення подружжя не є вагомою підставою.

Таким чином, порівняльно-правовий аналіз свідчить про те, що вітчизняне законодавство яке регулює питання укладання шлюбних договорів є відносно новим якщо порівнювати його з європейським, саме тому українському законодавцю варто звернути свою увагу на деякі міжнародні аспекти та втілити їх на практиці, задля вдосконалення нашої правової системи.

б. За допомогою шлюбного договору можна вирішити низку важливих питань з якими зустрічаються як під час перебування у шлюбі, так і при його розірванні. Проте, враховуючи той факт, що даний інститут з'явився в нашій державі не так давно він має безліч питань, які потребують негайного вирішення, деякі з них ми розглянули та запропонували шляхи їх вирішення. Але цей перелік не є вичерпним і проблем які потребують удосконалення набагато більше. Оскільки інститут шлюбного договору знаходиться на стадії свого становлення й потребує більшого дослідження серед науковців, адже саме таким чином можна удосконалити вітчизняне сімейне законодавство.